

SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

C. K. GIMNAZYZUM

w Jaśle

ZA ROK SZKOLNY

1888.

Treść:

- I. Hermes w Iliadzie i Odysei, napisał Franciszek
Znamirowski.
- II. Wiadomości szkolne.

N^o inw. gab. arch.

234.

JASŁO,

Nakładem funduszu naukowego.

Czcionkami L. D. Stęgera

1888.

SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

C. K. GIMNAZYZUM

w Jaśle

ZA ROK SZKOLNY

1888.

1) Dyrektor A. Thonoye I
2) Inspektor J. Stęger I
3) Inspektor H. Stęger III
4) Dy. Roche H. W. Stęger

JASŁO.

NAKŁADEM FUNDUSZU NAUKOWEGO.

Czcionkami L. D. Stęgera

1888.

mr. imut. Spr. 52

HERMES

W ILIADZIE I ODYSEI.

I.

Przechodząc kolejno wszystkie miejsca Iliady i Odysei dotyczące Hermesa, z każdego, zaczawszy od 2. księgi Iliady a skończywszy na 24. księdze Odysei, wyciągać osobno wnioski o znaczeniu i działalności tego boga, o którym powiada Welcker: ¹⁾ „Kein Gott ist eigenthümlicher,“ znaczyłoby zaiste miasto obrazu dokładnego, miasto przeglądu porządnego, dać zbiór hermeneutyczno krytycznych rozprawek, okraszonych aparatem uwag etymologicznych, mytologicznych etc. etc. Taka praca może być tylko przygotowawczą, dającą możność uporządkowania wniosków nasuwających się przy pojedynczych, o Hermesie traktujących ustępach Iliady i Odysei, zszeregowania tych wniosków pod pewnymi ogólnymi punktami widzenia i utworzenia z wniosków tak uporządkowanych i zszeregowanych obrazu umiejętnego na tle wyżej wspomnianych poematów Homera. Nie trzeba dodawać, że przeróżne zdania i sądy filologów, — poczynsży od Wolfa, dalej Welckera, Nitzscha, Lachmanna, Hermannów, Düntzera, Bergka i t. d. i t. d. a kończąc

¹⁾ Griechische Götterlehre, Göttingen, 1857, 1860 i 1863.

na Kammerze i Volkmannic, — zdania i sądy dotyczące to sposobu utworzenia Iliady i Odysei, to ich dalszego przechowania się, zdania i sądy wprost się nawzajem znoszące, nie mogą być uwzględniane w toku téj pracy. Wszak idąc za zdaniem Bergka n. p., musielibyśmy pominąć milczeniem wszystkie miejsca Iliady mówiące o Hermesie, jako haniebnie później dopiero interpolowane, a obce pierwotnej Iliadzie, z wyjątkiem zaledwo Il. II. 104.

Przystępując do rozwiązywania tak zawiłego zadania, jak oznaczenie początku i właściwej istności Hermesa, dobrze będzie przypomnieć słowa Naegelsbacha wypowiedziane w jego *Homerische Theologie* ¹⁾ str. 95: „Im hellenischen Bewusstsein entkleideten sich die Gottheiten ihrer symbolischen Bestimmtheit und verwandelten sich in freie, durch keine Bedeutsamkeit, gebundene Persönlichkeiten.“ Mając na pamięci to wyrzeczenie jednego z najlepszych filologów niemieckich, nie tak łatwo wpadniemy w błąd popełniony n. p. przez Lauera, Gerharda, Prellera, usiłujących wszystkie przymioty i czyny tego boga tłumaczyć i naciągać do jakiejś ulubionej alegoryi (deszcz, zmiana dni i nocy).

Hermes, bóg starych Pelasgów, tylekrotnie i tak ściśle złączony z najróżnorodniejszymi objawami życia helleńskiego, już za czasów Homera zdaje się być złożonym z dwóch niejako pierwiastków, z dwóch odmiennych może nieco pojęć. Nietylko jego imię *Ἑρμείας* ale i największa część miejsc w pieśniach homerycznych, w których o nim czytamy, przydomki i epitety wskazują na niego jako na boga płodności, żyzności i wszelkiego błogosławieństwa,

¹⁾ Nürnberg 1840.

Oto jeden szereg wyobrażeń, wysnuwających się z tego osobliwego boga.

Ale Hermes jest także posłańcem bogów olimpijskich. Liczne miejsca w pieśniach homerycznych i liczne epitety przedstawiają nam go pełniącego odnośne funkcje; główną rolę gra tutaj przydomek ἀγγελιόδοτος lub (Ἀγγελιόδοτος).

Oto inny szereg wyobrażeń, które się nasuwają przy bliższém zastanowieniu się nad działalnością Hermesa.

II.

Przystępujemy do bliższego rozbioru tych dwóch szeregów różnorodnych wyobrażeń, łączących się w postaci Hermesa, przy czém nie zawadzi nadmienić, że chociażby i nie zostało ściśle dowiedzioném, że słowa Ἑρμείας i ἀγγελιόδοτος mają takie znaczenie, jakie im przypisujemy, a nie inne, niemniej jednak twierdzenie o podwójném znaczeniu Hermesa wcale nie byłoby zachwianém, jako wynikające oczywiście ze zestawienia jego czynności w dziełach Homera, których to czynności powyższe dwa słowa są tylko jakoby nagłówkami, tytułami.

Gdy chodzi o etymologiczny wywód słowa Ἑρμείας, nie wiele zaiste zgody w odnośnych źródłach i powagach. Eustathius 182, 12 i 1951, 13 mówi: „Ἑρμῆς παρὰ τὸ εἶρω, ὃ ἐστὶν ἀγγέλλω, λέγεται.“ Preller w Griechische Mythologie ¹⁾ I. 250. wywodzi to słowo również od εἶρω, ale ściąga je do czegoś odmiennego, powiadając: „Es scheint, dass selbst der Name des Gottes mit

¹⁾ Leipzig 1854.

dieser Sitte (*ἑρμαιῶν λόγῳ*) zusammenhängt, also von *εἶρω* und dem daraus entstandenen *ἔρμα*. W. Christ w Grundzüge der griechischen Lautlehre ¹⁾ stawia *Ἑρμείας* na równi ze sanskryckiem: Sarama, Saramejas (Sarama oznacza burzę: *ὄρμη*); podobnie Welcker w Griech. Götterlehre 1, 342. od *ὄρμη* z eolskim przegłosem, na co przytacza przykłady. O jedném i o drugim tłómaczeniu powątpiewa Curtius. ²⁾ Na szczęście etymologiczne wywody, a raczój, jak powiada Curtius, hipotezy i wątpliwości ani są, ani też mogą być decydującymi w obec tylu miejsc homerycznych, przedstawiających Hermesa jako boga płodności i trzody.

Pomijamy całą historją o początku i urodzeniu Hermesa, bo ta, jako skreślona w Hymnie, nie wchodzi w zakres tój pracy, ani też może się przyczynić do lepszego zrozumienia i pojęcia podwójnej działalności Hermesa.

Że Hermes był bogiem płodności, dawcą urodzaju, bogiem pasterskim, świadczą o tém liczne podania rozsiane w Iliadzie i Odysei, świadczą o tém epitety dawane mu w tych poematach, jak: *ἐριούνης* (*ἐριούνιος*), *δῶταρ ἐάων*, *ἀκάρητα*, *σῶκος* i t. p. Pausanias II. 3. mówi o posągu przedstawiającym Hermesa ze skopeni obok siebie. ³⁾ Na jakiej podstawie powiada Friedreich w Realien. str. 649: „Als Opferherold ist er auch Beschützer und Mehrer der Heerden,“ zaiste trudno pojąć. Jestto jedno znowu z tak zwanych „commenta philologica.“

¹⁾ Leipzig, 1859.

²⁾ Grundzüge der griechischen Etymologie 1, 320; 2, 253; 1, 313. (Wyd. I. Theil, Leipzig 1858; II. Theil, Leipzig 1862).

³⁾ Por. J. B. Friedreich, Die Realien in der Iliade und Odyssee (Erlangen 1851) p. 651; — Preller, Griech. Mythol. 1, 248 (*χοιροδόκος*.)

Aluzją do późniejszego (Herodot) Hermes *ἰθὺγαλλος* zdaje się być Od. VIII. 339 i nast.

Na czele stoi tu miejsce Il. 2, 101—104 o berle Agamemnona, które Hermes *δῶκεν Πέλοπι πληξίπυρον*. Welcker ¹⁾ i Preller ²⁾ tłumaczą to miejsce zgodnie i cytują je na poparcie twierdzenia o Hermesie jako bogu trzody. Tenże Preller powiada w *Ausgewählte Aufsätze* (Berlin 1864) str. 148: „Hermes deutet in dieser allegorisierenden Genealogie auf das hirtenartig Weidende und Hütende, oder auf den Heerdenreichthum des Pelopidenhauses.“ Znaném jest także odnośne miejsce Pausaniasza IX. 40, 6. Niemniej wymowne jest miejsce Il. XIV. 489—491. Eustathius dodaje uwagę str. 999, 10: *Ἐρμῆς δὲ φιλεῖν τὸν ἰηθέρτα Φόρβαντα λέγεται ὡς πολύμηλον αὐτὸς νόμιος ᾔν.* La Roche w uwadze do Il. XIV. 491. powiada, że przez *κτησιν*, jak to przyznaje i L. Preller, ma się rozumieć Reichthum an Heerden i wskazuje na Od. XIV. 435, o którym później.

Hermesa czczono w krainie Peleusza, bogatej w pastwiska i trzody. Tam płodzi z *Πολυμήλη* (bogata w trzody, w owce) syna Eudora (bogatego w posiadłości), jak opowiada Il. XVI. 179—192. ³⁾

Chociaż o znaczeniu imienia *Πολυμήλη* niema wątpliwości, nie zaszkodzi jednak wspomnieć Eustathiusa 1053, 30, który czerpał z dawniejszych gramatyków. ⁴⁾ Tak samo tłumaczy imię *Πολυμήλη*

¹⁾ Gr. Götterlehre 1, 334.

²⁾ Gr. Mythologie 1, 249.

³⁾ Por. Fiedreich, Realien 651 i 508 nast.

⁴⁾ *οἰκίως δὲ Πολυμήλης ἐρᾷ Ἐρμῆς ὁ τῶν μῆλων ἦτοι τῶν θροεμμάτων ἐπιστατῶν ὡς νόμιος. Καλῶς δὲ καὶ ὁ υἱὸς αὐτῷ Εὐδωρος ἐπορομάζειται.*

La Roche II. XVI. 180. Πολύκτωρ, którego Hermes II. XXIV. 397, nazywa ojcem swoim, podobnie musi być rozumianym (πολυ — κτώματι) ¹⁾ Eustathius w tém miejscu fantazuje o Hermesie, gwiazdzie niebieskiej. Podobnie w Odysei występuje Hermes jako bóstwo opiekujące się pasterzami i trzodą. Dowodem tego Od. XIV, 435. o ofierze Eumajosa pasterza: τὴν μὲν ἴαν νέμῃσι καὶ Ἐομῆ, Μαιάδος γὰρ, θῆκεν ἐπευξάμενος.

Wymownym komentarzem tego ustępu są scholia cytujące Symonid. fr. 18: θεοῦσι νέμῃσι τῷ τε Μαιάδος τόκῳ· οὗτοι γὰρ ἀνδρῶν αἰμ' ἔχουσι ποιμένων ²⁾ i Pausanias II. 3, 4: Ἐομῆς μάλιστα δοκεῖ θεῶν ἐφορᾶν καὶ ἀΐειν ποιμένας.

Przechodzimy teraz do bliższego zbadania epitetów wyżej przywiedzionych, które podobnie, jak dopiero co cytowane podania z Iliady i Odysei, przedstawiają Hermesa jako boga dawcę wszelkiej płodności i żyzności, jako boga dobytku, czyli co w pojęciach owych czasów na jedno wychodzi: jako boga wszelkiego rodzaju trzody. Epitety te są tém lepszymi dowodami dla naszego zapatrywania się na Hermesa, że nie można im uczynić zarzutu tłómaczenia nadto alegorycznego, któryto zarzut mógłby spotkać powyższy wykład podań homerycznych o Hermesie.

Cztery są epitety Hermesa, które się tutaj odnoszą: ἐριούρης (ἐριούριος), δάτωρ ἐάων, ἀκάκητα i σῶκος.

Epitet ἐριούρης przychodzi w Odysei raz, w ks. VIII. w. 322; w Iliadzie w ks. XX. 34 i 72, gdy Hermes dąży do walki i staje

¹⁾ Por. La Roche, II. XXIV. 397.

²⁾ Ameis — Hentze do Od. XIV, 435.

przeciw Latonie; następnie w ks. XXIV. w. 360, 440, 457 i 679, gdy Hermes towarzyszy Pryamowi udającemu się do Achila; prócz tego w kilku miejscach hymnu homerycznego Hermes nazwany jest *ἑριόνης* albo *ἑριόνης*.

Co do etymologicznego wywodu wyrazu *ἑριόνης* panuje prawie zupełna zgoda. Już *Etymologicon magnum* 374, 20, mówi: *παρὰ τὴν ἑρι ἐπίτασιν καὶ τὴν ὄνησιν* i 374, 21: *ὁ μέγα ὠφελῶν*. To samo powtarza Eustathius 1194, 40: *ἑριόνης δὲ Ἐριῆς ἢ παρὰ τὸ ἑρι ἐπιτατικὸν καὶ τὸ ὄνω, ὁ ἄγαν ὄνων καὶ ὠφελῶν*..... poczém dodaje jeszcze dwa inne, dosyć niestósowne wywody. Za tém zdaniem, które jest najprostszém i najoczywistszém ze wszech miar, idzie Christ w *Grundzüge der griech. Lautlehre* p. 226, podczas gdy Bergk w *Philolog* 11, 384. tłómaczy: *der eilende*. L. Preller w *Griech. Mythologie* 1, 246. wywodzi także od *ἑρι* i *ὀνήημι*; podobnie Welcker w *Griech. Götterlehre* 1, 334: *ὁ μέγας ὄνων* i 2, 439; tak samo La Roche do *Il. XX. 34*. Nie można zapomnieć, że epitet ten tłómaczono nietylko przez *salutifer μέγα ὠφελῶν*, ale także przez *χρόσιος*, jak *Etym. magnum* pod wyrazem *ἑριόνης* i Eustathius 1194, 40: *ἑριόνης ἢ χρόσιος κατὰ τοὺς τραγικοὺς παρὰ τὴν ἑραν*.¹⁾ Były także jeszcze inne wykłady tłómaczące epitet *ἑριόνης* z dzielności i ze sprawności, jaką okazywał Hermes wszędzie i zawsze. Dla uzupełnienia przytoczymy jeden jeszcze nie bardzo szczęśliwy wywód Eustathiusa w miejscu powyżej cytowaném: *ἑριόνης ἢ ὁ ἐγερνετικὸς παρὰ τὸ εἶρεῖν*.

¹⁾ Por. L. Preller *Griech. Myth.* 1, 246.

Griechische Mythologie
2 B.

bezeichnen nicht selten das Gegentheil des Begriffes in verstärktem Maße“ i przytacza przykłady: ἀμώμητος, Il. XII, 109. trefflich; ἄνοστος, Od. XIV. 255. wohlbehalten; ἀπίμων, Il. XIV, 164. — Od. XII, 167. erquickend, günstig i jeszcze inne.¹⁾

Do odrzucenia wywodów Prellera nakłania wreszcie przede wszystkim powaga Welckera, któremu sam Preller nie mógł odmówić delikatnego poczucia dla właściwości języka greckiego, jakoteż niezwykłej erudycji i znanstwa w tych rzeczach. Otóż i Welcker powiada w swój Götterlehre 1, 335, że słowo ἀκάκητα, co do formy przestarzałe, oznacza Wohlthäter; na poparcie przytacza prócz przykładów z greckiej starożytności i dzisiejszy usus loquendi, który zamiast „bardzo dobry“ pozwala powiedzieć „nie zły“ etc.

Powiedzieliśmy, że i co do pisowni słowa ἀκάκητα niema zgody. Dosyć przeczytać Herodyana do Il. XVI, 185: Ἀριστάρχος προπαροξύνει ἀκάκητα· οἱ δὲ ἄλλοι ἀντιλογίῃ πειθόμενοι προπερισπῶσιν ἐπέσθη δὲ ἡ παράδοσις (Ἀριστάρχῳ). O téj materyi, która nas tutaj bliżej nie obchodzi, mówią: K. Lehrs²⁾ i I. La Roche.³⁾ Bekker wznowił pisownię ἀκάκητα.

Jeszcze większe światło rzuca na działalność Hermesa, jako boga płodności, urodzaju i dostatków epitet δῶτῳ ἐάων, przychodzący raz tylko w Od. ks. VIII, 335. w przemowie Apolina do Hermesa: Ἐρμεία, Αἰὸς νιέ, διάκτορε, δῶτῳ ἐάων; o autentyczności tego miejsca, a osobliwie wyrazu powątpiewa Nitzsch,⁴⁾ opierając

¹⁾ Por. La Roche do Il. XVI. 185.

²⁾ De Aristarchi studiis homericis 268. (Lips. 1865.)

³⁾ Die homerische Textkritik im Alterthum, (Leipzig. 1869) str. 182.

⁴⁾ Erklärende Anmerkungen zu Homers Odyssee 2, 214, (Hannover 1831).

się na tém, że wyraz *δωτιρες εάων* czytamy u Hezyoda w Theogonii 46 i 111, potem w Od. VIII, 335: *δωτωρ εάων*, „noch ebenso vom Hermes in zwei Flickversen der Hymnenfragmente oder Proemien XVIII. 12, und XXIX. 8, im Homer sonst nirgends, nur den Genitiv *εάων* noch einmal Il. XXIV, 528.“ i dodaje: „eine starke Instanz zum Beweis der Neuheit der Stelle.“ Chociażby jednak i to, co Nitzsch przytacza przeciw autentyczności *δωτωρ εάων* — a co się ostatecznie redukuje do okrzykanego *ἀπαξ ειωμέρον* — było „eine starke Instanz“, to przecież pewności jeszcze nie daje. Pomimo więc wątpliwości filologa takiej wagi, jak Nitzsch, wciągamy wyraz *δωτωρ εάων* do téj pracy. Pochodzenie słowa *δωτωρ* nie może nastęrczać wątpliwości; tém więcój sprawia ich słowo *εάων* zaczawszy od pisowni, a kończąc na znaczeniu.

Która forma nominatywu starsza, czy *εἶς* czy téż *ἦς*, jak ma się pisać, czy *εάων* czy téż *εάωρ* i t. p. pytania nie wchodzą w zakres téj pracy.

Skąd pochodzi słowo *εάων* i jakie ma znaczenie, nie można o tém wątpić prawie wobec tak znakomitego filologa, jak G. Curtius, chociaż n. p. Doederlein w Glossarium homericum 272. odnosi je do *αἶων*, a w inném miejscu, 2448. do *εἶραι*. Dla przedstawienia opinii dawniejszych gramatyków przytaczamy Etym. magnum, gdzie 307, 32. czytamy: *εά τὰ ἀγαθὰ, ὡς τὸ δωτιρες εάων*; tamże 39: *τίθεται ἡ λέξις ἐπὶ τῶν τριῶν γειῶν· ἐστὶ γὰρ ἀρσενικὸν εἶς ὁ ἀγαθός, τὸ θηλυκὸν εἶρ καὶ τὸ οὐδέτερον εἶων*. Eustathius 1363, 53: *περὶ δὲ τοῦ εάων δηλοῦται μὲν καὶ ἐν τῷ θεοὶ δωτιρες εάων ἤγονν ἀγαθοδοταί*. Równie stanowczo Curtius w Grundzüge der griech. Etymologie 1, 343—344. przyznaje słowu *εἶς*

(ep. ἥϊς) znaczenie ἀγαθός, wywodząc je z pierwiastka ἐς. Δώτωρ ἐάων znaczy więc: dawca dóbr, dawca błogosławieństwa; oznacza wprost pojęcie Hermesa, na jakie poprzednie epitety wskazują niejako.

Ostatni tutaj odnoszący się, epitet Hermesa jest σῶκος, pisany także, podług odrzuconej propozycji Tyranniona: σοικός.

O etymologii tego słowa wyraża się Eustathius 1197, 43: οὐκ ἀρέσκει δὲ τοῖς παλαιοῖς οὐδὲ τὸ ἐκ τοῦ σώοικος κραθῆναι τὴν λέξιν ἵνα ᾗ σῶκος ὁ σώζων τοὺς οἴκους. . . . διὸ καὶ ἀπλοῦστερον ἐντυλογοῦντες αὐτό φασιν ὡς περ θάσσω θάκος, σώω σώκος, οἴτω καὶ σώω σῶκος ὁ σωτικός. Mniemanie to najprawdziwsze i najprostsze stwierdza i Curtius 1, 347, stawiając obok siebie słowa pochodzące od jednego pierwiastka: σώος, σώος, σως heil, σω—κ—ος kräftig etc. La Roche w II. XX, 72. stawia σῶκος co do znaczenia na równi z εἰσιότης, ἀκάκητα, δώτωρ ἐάων. Że σῶκος pokrewném jest σώω, σωτήρ etc. wykazuje także Welcker w Griechische Götterlehre 2, 438.

Hermes więc pomimo wszelkich wątpliwości w szczegółach, pokazuje się przecież w całości wyżej przytoczonych ustępów i epitetów bogiem żyzności i płodności trzody, co wówczas oznaczało majątek.

Gdy przechodzimy teraz do czynności Hermesa innego rodzaju, owszem prawie dyametralnie przeciwnych i różniących się od tego, co się dotąd mówiło, nasuwa się pod pióro słowo znakomitego Welckera¹⁾ równające, a przynajmniej tłumaczące dwoistość i sprzeczność w Hermesie: „In Hermes scheinen zwei verschiedene Wurzeln oder Keime gegeben, die nur durch eine

¹⁾ Griech. Götterlehre, 1, 333.

Voraussetzung, die weniger von selbst einleuchtend ist, als irgend eine Annahme bei der Ableitung des so viel bestrittenen Apollon, sich einigen lassen. Indessen würde es ohne Beispiel sein, wenn zwei nicht bloß ungleich aufgefasste und angewandte, sondern grundverschiedene Götter verschiedener Stämme unter demselben Namen zusammengetroffen, und von jeher als derselbe Gott betrachtet worden wären. Es wird also nie ein anomaler Hermes und ein kosmischer zu unterscheiden sein, jener dem Lebensbedürfnis des Hirtenstandes, dieser der Religion der Denkenden angemessen.“

III.

Drugim głównym tytułem niejako Hermesa jest: *ἀοργειφόρτης* albo też, jak pisano dawniej, *Ἀοργειφόρτης*.

Streścić dyskusyą, jaka się wywiązała co do znaczenia, etymologii, pisowni etc. etc., tego słowa, wystarczy, aby pojąć, jaka konfuzya, jaka chwiejność i niepewność panuje, a może i zawsze panować będzie we wszystkiém, co ma związek z mytologią grecką.

Na początek mała tylko próbka z jednego Eustathiusa, który 182, 22 powiada: *ἀοργειφόρτης ὁ Ἑρμοῦς, λέγεται ἀλληγορικῶς ὡς λόγος ἐναοργῶς γαίρων τὰ κατὰ τὴν ψυχὴν*; 183, 1. tensam epitet tłómaczy: *ὡς ἀργὸς γόνου διὰ τὸ εἰρηρικὸς εἶναι*, a 1249, 1. znowu: *μυθικῶς δὲ ὡς Ἄοργον τοῦ πανόπτου γορεῖς*. Mniejsza jednak o Eustathiusa, który, jeżeli miał jakie zalety, to z pewnością do tych nie zaliczał ani zmysłu krytycznego, ani jakiegokolwiek samodzielności zdania i sądu. Niestety pierwszorzędni uczeni tak samo nie wiedzą,

czego się trzymać. Przeważają dwa przeciwne kierunki, a pomiędzy nimi stają pośrednicy usiłujący hipotezy i wywody obu przeciwnych stron połączyć w jedno. *Ἀργεῖος* rozumieją najpierw: zabójca Argusa.

Nie będziemy tutaj przytaczać powszechnie znanéj bajki o Ijo strzeżonéj przez Aurgusa, o Argusie zabitym przez Hermesa, jak również pominiemy Prellera Griech. Mythologie t. 1, który się sili za pomocą różnych dowcipnych i bystrych zwrotów epitet *ἀργεῖος*, w którego pochodzenie od zabicia Argusa wierzy, wytłómaczyć za pomocą swéj ulubionéj hipotezy: Hermes ein Regengott,¹⁾ którą to hipotezę Welcker²⁾ nie waha się nazwać: unerhört.

Tego samego zdania, że epitet *Ἀργεῖος* datuje się od zabicia Argusa, jest i było wielu innych filologów. Między nimi Nitzsch w Erklärende Anmerkungen zu Homers Odyssee 1, 12. przyjmuje powyższe tłumaczenie jako pewne, powiadając, że to imię *Ἀργεῖος* dla najzaślepieńszych nawet powinno być dowodem, że zdanie Herodota, jakoby dopiero Homer i Hezyod byli twórcami greckiej mytologii, jest co najmniej przesadzoném. Przyznaje wprawdzie Nitzsch, że: „besonnener Auslegung steht jede andere Deutung des Beinamens *Ἀργεῖος* frei und es ist bemerkenswert, dass die Scholien und Et. magnum p. 136. sich mit der auf die Fabel von der Io und dem Argos nicht begnügten, sondern manche andere versuchten“, zaraz jednak dodaje: „doch steht jene gewöhnliche Beziehung fest.“ Tak samo Friedreich, Realien, 650, i nota tamże.

¹⁾ Preller, Griech. Mythol. 1, 246.

²⁾ Griech. Götterlehre 1, 348 nota.

Przeciwnicy takiego wykładu, jak n. p. Naegelsbach w Anmerkungen zur Ilias ad II. 103. przypuszczają, że gdy nigdzie w Homerze niema wzmianki o podobnym mycie, możnaby się domyślać, że dopiero później dla rozjaśnienia epitetu, który się stał prawie niezrozumiałym, wymyślono ów myt o Argosie i Hermesie, tém bardziej, że już schol. Vind. powątpiewają o takiej etymologii słowa Ἀργειγόρτης, a schol. Lips. ad B 103. mówią: ὁ ταχέως καὶ παρῶς ἀπογαυρόμερος. Jako przykłady formowania się mytów około źle zrozumianych epitetów przytacza Naegelsbach αἰγλοχος i τριτογένεια!

Zwolennicy więc takiego wykładu słowa ἀργειγόρτης powiadają, że w przedostatniej zgłosce α zostało osłabione na ο, co wcale nie jest wypadkiem rzadkim, podobnie jak w eolskiem narzeczu zawsze zamiast γάρτης mówiono: γόρτης, a podług Et. mag. Ἀργειγόρτης było także przydomkiem boga słońca.

Ἀργειγόρτης pochodzi więc od ἀργός i γαίρω i znaczyłoby: Eilbote, szybki posłaniec; także Pott w rocznikach Fleckeisena odrzuca dawniejszy wykład tego epitetu.¹⁾ Gdy się jednak porówna, co przeciw temu tłumaczeniu od ἀργός i γαίρω powiedzieli H. D. Müller w Mythologie der griechischen Stämme II, 278, L. Meyer w Bemerkungen zur ältesten Geschichte der griech. Mythologie str. 53 etc. etc., to trzeba przyznać, że chociaż przeciwnicy Ἀργειγόρτης dosyć powiedzieli, aby zachwiać wiarę w pochodzenie tego epitetu od zabicia Argusa, to z drugiej strony za mało zrobili, aby silnie stać mogła ich hipoteza o ἀργός i γαίρω, chociażby i jak najwięcej prawdopodobną była.

¹⁾ Suppl. III, 316.

Przeciwnicy takiego wykładu, jak n. p. Naegelsbach w Anmerkungen zur Ilias ad II. 103. przypuszczają, że gdy nigdzie w Homerze niema wzmianki o podobnym mycie, możnaby się domyślać, że dopiero później dla rozjaśnienia epitetu, który się stał prawie niezrozumiałym, wymyślono ów myt o Argosie i Hermesie, tém bardziej, że już schol. Vind. powątpiewają o takiej etymologii słowa *Ἀργειγόρτης*, a schol. Lips. ad B 103. mówią: *ὁ ταχέως καὶ πρῶτος ἀποκαυρούμερος*. Jako przykłady formowania się mytów około źle zrozumianych epitetów przytacza Naegelsbach *αἰγολοχος* i *τοπιτογένεια*.

Zwolennicy więc takiego wykładu słowa *ἀργειγόρτης* powiadają, że w przedostatniej zgłosce *a* zostało osłabione na *o*, co wcale nie jest wypadkiem rzadkim, podobnie jak w eolskiem narzeczu zawsze zamiast *γάρτης* mówiono: *γόρτης*, a podług Et. mag. *Ἀργειγόρτης* było także przydomkiem boga słońca.

Ἀργειγόρτης pochodzi więc od *ἀργός* i *γαίρω* i znaczyłoby: Eilbote, szybki posłaniec; także Pott w rocznikach Fleckeisena odrzuca dawniejszy wykład tego epitetu.¹⁾ Gdy się jednak porówna, co przeciw temu tłumaczeniu od *ἀργός* i *γαίρω* powiedzieli H. D. Müller w *Mythologie der griechischen Stämme* II, 278, L. Meyer w *Bemerkungen zur ältesten Geschichte der griech. Mythologie* str. 53 etc. etc., to trzeba przyznać, że chociaż przeciwnicy *Ἀργειγόρτης* dosyć powiedzieli, aby zachwiać wiarę w pochodzenie tego epitetu od zabicia Argusa, to z drugiej strony za mało zrobili, aby silnie stać mogła ich hipoteza o *ἀργός* i *γαίρω*, chociażby i jak najwięcej prawdopodobną była.

¹⁾ Suppl. III, 316.

ka, że Hermesa wyobrażano sobie już dawno jako boga lubiącego przestawać z ludźmi, jako boga sprzyjającego i pomagającego ludziom chętnie. Tę jego skłonność do życia wśród ludzi, do mieszania się w ich sprawy, brano to ze strony żartobliwej (*ζῆψαι*, o czym później), to znów ze strony poważniejszej. Z tego drugiego względu uderza mianowicie to, że Hermesa uważano zupełnie jako herolda bogów, że w stosunku do bogów przypisywano mu zupełnie te same obowiązki i prawa, jakie heroldowie mieli wobec królów i władz.

Heroldowie, pomijając inne ich czynności religijne, załatwiali wszystkie ważniejsze sprawy, pośredniczyli etc. — tak samo Hermes. Heroldowie mieli zawsze pewne oznaki, osebliwie laskę *κηρύκειον*, caduceus; to samo widzimy u Hermesa. Rozróżnić trzeba pomiędzy starszą a późniejszą formą laski Hermesa; późniejsza jedynie forma owinięta była węzłem.¹⁾ Co pisze Friedreich w *Realien* 651. o lasce dawniejszej, mającej węze tylko na końcu laski i lasce późniejszej, gdzie węze wiją się po całej lasce, odnosi się naturalnie do czasów pohomerycznych.

Co do znaczenia tej laski daje nam niejaki wskazówki Hymn do Hermesa, nazywający ją laską błogosławieństwa i dostatku, laską chroniącą Hermesa od wszelkiego szwanku, a zarazem pomocą przy pełnieniu zleceń Jowisza. Musimy nadmienić, że już Homer przypisuje tej lasce moc czarodziejską i siłę usypiania, co po części tłumaczy się tem, że pochodzi od Apolina. Od tej laski nazywał się Hermes *ἡρμῆος ἄσπετος*, jak już wie o tem Eustathius

¹⁾ Preller, *Griech. Mythol.* 1, 259.

ka, że Hermesa wyobrażano sobie już dawno jako boga lubiącego przestawać z ludźmi, jako boga sprzyjającego i pomagającego ludziom chętnie. Tę jego skłonność do życia wśród ludzi, do mieszania się w ich sprawy, brano to ze strony żartobliwej (*zλέψαι*, o czém później), to znówu ze strony poważniejszej. Z tego drugiego względu uderza mianowicie to, że Hermesa uważano zupełnie jako herolda bogów, że w stosunku do bogów przypisywano mu zupełnie te same obowiązki i prawa, jakie heroldowie mieli wobec królów i władz.

Heroldowie, pomijając inne ich czynności religijne, załatwiali wszystkie ważniejsze sprawy, pośredniczyli etc. — tak samo Hermes. Heroldowie mieli zawsze pewne oznaki, osebliwie laskę *κηρύκειον*, caduceus; to samo widzimy u Hermesa. Rozróżniać trzeba pomiędzy starszą a późniejszą formą laski Hermesa; późniejsza jedynie forma owinięta była węzłem.¹⁾ Co pisze Friedreich w *Realien* 651. o lasce dawniejszej, mającej węze tylko na końcu laski i lasce późniejszej, gdzie węze wiją się po całej lasce, odnosi się naturalnie do czasów pohomerycznych.

Co do znaczenia tej laski daje nam niejaki wskazówki Hymn do Hermesa, nazywający ją laską błogosławieństwa i dostatku, laską chroniącą Hermesa od wszelkiego szwanku, a zarazem pomocą przy pełnieniu zleceń Jowisza. Musimy nadmienić, że już Homer przypisuje tej lasce moc czarodziejską i siłę usypiania, co po części tłumaczy się tém, że pochodzi od Apolina. Od tej laski nazywał się Hermes *χρυσόραπις*, jak już wie o tém Eustathius

¹⁾ Preller, Griech. Mythol. 1, 259.

dobitniej wyraża się o cudownej sile tej laski Wergil w Eneidzie IV. 242—244:

Tum virgam capit; hac animas ille evocat Orco
 Pallentes, alias sub Tartara tristia mittit,
 Dat somnos adimitque et lumina morte resignat.

Mamy tu o lasce wypowiedziane słowami, co u Homera widać z czynności Hermesza.

Powiedzmy teraz coś o *θέλει* i sile usypiającej laski Hermesza.

Pierwotnym znaczeniem słowa *θέλω* było: głaskać; A. Kuhn w swoim czasopiśmie chciał dowieść, że pierwotnym znaczeniem jest: czarować, nie głaskać, ponieważ Hermes laską swoją nie tylko się dotyka oczu, ale je pogrąża w sen, a więc czarowanie byłoby główną rzeczą, jak w *θέλωσθε ὄσσε γαεινῶ, θέλωτε νόον, θυμὸν ἐθέλωτε*, do czego dodaje Hezychiusz: *κλιεῖν, τέμπειν, ἀπατᾶν*. Ale o Atenie, jak słusznie powiada Welcker w Griech. Götterlehre, mówi Homer: *ῥάβδῳ ἐπειμάσαστο, ῥάβδῳ πεπληγυῖα*; *ἐπειμάσαστο* zaś tak, jak i *πεπληγυῖα* oznacza właśnie dotknięcie fizyczne, a skutek był — jak można się przekonać z odnośnych miejsc Odysei — tak samo czarodziejski, jak skutek wywołany przez Hermesza, gdy *ῥάβδῳ θέλει*: przez takie więc dotknięcie było wywołane oczarowanie. Zgadza się z tem La Roche w II. XXIV. 344. Laska Hermesza ma więc i siłę usypiającą i czarodziejską,¹⁾ a sam Hermes został stąd bogiem przeprowadzającym z czuwania do snu i z życia do

¹⁾ O naturze i mocy laski Hermesza porów. Friedreich, Realien, str. 650, a osobliwie w czasopiśmie Philologus I, 512 artykuł Prellera: Der Hermesstab.

śmierci. — Z pokrewieństwa *ἕρμης* w Od. VIII, 278. i XXIII, 198. z *Ἑρμείας* ¹⁾ chcieć wywodzić związek Hermesa ze snem, jak czynił Potter, Griech. Archeolog. (tłóm. Rambach) 1, 683, jest co najmniej naciąganiem. —

Co do własności Hermesa, jako boga przeprowadzającego z czuwania do snu, dosyć wspomnieć o Il. XXIV. 343, 445, gdzie Hermes usypia strażę Greków swoją laską; w Hymnie nazywa się *ἡγήτωρ ὀνειρώων* albo *ὀνειροπομπός*. Nie wynika stąd naturalnie, jakoby Hermes miał być wyłącznie uprzywilejowanym panem snu, wszak u Homera i inni bogowie, głównie zaś Zeus, zsyłają ludziom sny.²⁾ Że ta wiara w Hermesa, jako boga snu, była powszechną, dowodem tego także Od. VII. 136—138, gdzie jest mowa o ofierze wieczorniej Feaków. Zwykle na końcu libacyi czynionój bogom ofiarowano Hermesowi.

Wobec ofiary Feaków podnosi pytanie Nitzsch,³⁾ czy ofiarowali Feakowie Hermesowi, jak zwykle, na ostatku, czy też ofiarowali mu na końcu dla tego, że się zbliżał czas snu. Eustathius 1574, 36. mówi: *ἐν ὧρα κοίτου ἔσπευδον αὐτῷ οἱ Ἕλληνες ὡς ὀνειροπομπῷ καὶ ἑπιδότην*, a scholia mają: *ἐπεὶ ὀνειροπομπός ἢ ἑπιδότην παρεκτικός*. Etym. magnum i Etym. Gud. objaśniają *ἐπιδότην* dodając, że Hermes jest: *ἑπιδότην ἡδέος αἴτιος*.⁴⁾ Nitzsch nie jest tego zdania i mniema, że ofiara Feaków odnosiła się do boga *ἑπιούριος*, że mu polecano w opiekę nie sen, ale dom i majątek. Tego zda-

¹⁾ Przeciw temu porów. Lexicon homer. str. 476.

²⁾ Por. Friedreich, Realien, str. 148.

³⁾ Erklär. Anmerk. zur Odyssee, II, 152.

⁴⁾ Por. Friedreich, Realien, str. 650.

nia jest także Faesi, Od. VII, 137. Pomimo tego wobec starożytności pierwszego zdania, które jest także zdaniem Apolodora, wolimy za przykładem Ameisa, Od. VII, 137. połączyć pierwsze zdanie z drugim, tém więcéj, że mogą stać bardzo dobrze obok siebie.

W Odys. XXIV, 1—14. i 99—100. występuje Hermes jako *χθόνιος* i *ψυχοποιπός*. Mówimy na tém miejscu o urzędzie Hermesa: *ψυχοποιπός*, bo był wykonany za pomocą cudownéj mocy czarodziejskiéj laski: *τῆ ᾧ ἄγε νόησας*. Że zresztą nigdzie u Homera Hermes nie występuje jako *νεροο* — albo *ψυχοποιπός*, bo n. p. w Il. XXII, 362, XXIII, 100. dusze zabitych same się udają do Hadesu, nie stanowi wiele, podobnie jak przeciw wywodzeniu *ἀοργηφόρτης* od zabicia Argosa nie jest dowodem okoliczność, że odnośny myt w całym Homerze nie przychodzi.

Po téj dygresyi wracamy do Hermesa, herolda bogów. Do ubioru jego, charakteryzującego go jako posłańca Jowisza należy, jakéśmy to już wspomnieli, *πέτασος* i *πέδιλα*. *Πέτασος* chciał Grimm w Deutsche Mythologie wywodzić od *πέτομαι*, co jak uważa Welcker, rzeczywiście znaczy zbyt daleko posuwać śmiałość w domysłach. W późniejszych czasach tak kapelusz jak i obuwie Hermesa przedstawiano ze skrzydłami, a chociaż Homer przy opisie tych przedmiotów nie mówi wyraźnie o skrzydłach, przecieź tak się wyraża, jakoby te skrzydła uważał za rozumiejące się samo przez się. W Il. XXIV, 345. i nast. mówi wyraźnie poeta, że Hermes leciał (*πέτετο*) ponad morza i lądy, a gdy stanął na lądzie, powiada: *βῆ δ'ίέραι*; zresztą, jak uważa L. Preller w Griech. Mythol., już w opisie tarczy u Hezyoda 220. wyraźna jest wzmianka o skrzydłach u obuwia Perseusza.

Przydomkiem, który często przychodzi, ilekroć Hermes występuje jako poseł Jowisza, jest: *διάκτορος*. Przydomek ten widzimy u Homera raz w połączeniu z *Ἑρμείας*, to znowu z *ἀργειφότης*, albo nareszcie obok *ἀργειφότης Ἑρμείας*.¹⁾

Co do etymologicznego wywodu i znaczenia słowa *διάκτορος* nie brak różnych zdań u filologów. Zwykle wywodzi się to słowo od *διάγω*. Twierdzenie Buttmana, jakoby *διάκτορος* pochodziło od *διώσω*, gruntownie zbija Nitzsch w Erklär. Anmerk. zur Odyssee. Równie przeciwny jest takiemu wywodowi Curtius.²⁾ Meinecke w Miscellanea odnosił *διάκτορος* wyłącznie do *Ἀργειφότης*, chociaż obydwie epitety przychodzą i osobno. Doederlein w Glossarium hom. str. 41. tłumaczy *διάκτορος* przez *ἡγημῶντος ὄδιος*, co wcale nie odpowiada takim miejscom, jak n. p. Od. VIII, 335. XV, 319; Il. II, 103. etc. Pozostajemy więc przy *διάγειν* przeprowadzać, która to etymologia staje się o wiele jeszcze prawdopodobniejszą, gdy zobaczymy, jakie znaczenie musi mieć *διάκτορος*, sądząc z miejsc, w których przychodzi.

Starzy gramatycy tłumaczyli różnie *διάκτορος*: scholia n. p. dodają: *ἀγγελον σαφῆς*, Eustathius ma: *διάκτορος δὲ ἀργειφότης — ὁ διάγων τὰς ἀγγελίας καὶ ἐναργῶς καὶ σαφῶς φάινων τὰ ἐξαγγελλόμενα*. Najwięcej z pomiędzy wielu tłumaczeń, graniczących z absurdum, do prawdy podobne są tłumaczenia wychodzące na *διάγειν τὰς ἀγγελίας*, *διάγειν τὰς ψυχάς*.

¹⁾ Il. II, 103. XXI, 497. XXIV. 339, 378, 389, 410, 432 i 445; Od. I, 84. VIII, 338 XII, 390. XV, 319.

²⁾ Grundzüge der griech. Etymologie II, 227.

Przeciw powyższej przytoczonemu i odrzuconemu tłumaczeniu Buttmana przez *διόκω* zamiast *διώκω* intrans., skąd miało następnie powstać *διόκωρ* i *διόκωρος*, *διόκτωρ* i *διόκτορος* (Lexil. 1, 218), przemawia i to, że pierwotne znaczenie *διώκω* było najprawdopodobniej transytywne, tak samo jak i suffix *τωρ*, *τορος* wskazuje na transytyw. Wobec faktu nareszcie, że w całej Iliadzie Hermes nigdzie nie sprawuje urzędu prostego posłańca, chociaż przydomek *διόκτορος* przychodzi dosyć często, powstaje prawie pewność, że *διόκτορος* nie może mieć znaczenia: internuntius, cursor, jakiby chciał wmówić Buttman w Lexil. 1, 205. Nie pozostałoby nic, chyba powiedzieć, że albo już za czasów Homera utracono poczucie dla prawdziwego znaczenia zawartego w *διόκτορος*, albo że wszystkie odnośne miejsca Iliady są interpolowane.

Twierdzenie Boettigera, że ten przydomek należy wywodzić z podania o Argusie, uzupełniając w ten sposób Hermanna wykład tego mytu:¹⁾ *aquae, via reperta, quod Mercurio auctori adscriptum, perruperunt*, ma przeciw sobie, iż *διόκτορος* kilka razy n. p. Od. VIII. 335, XII. 390, XV. 319. przychodzi odrębnie, bez połączenia z *ἀοργεῖν ὄρτης*. W ostatnim z cytowanych ustępów powiada Odysej:

Ἐμείκω ἔχητι διόκτορον, ὃ γὰρ τε πάντων

ἀρθρώπων ἐργασίη γάρην καὶ κῆδος ὀπάξει etc. Bardzo się wydaje prawdopodobnym, że zdania względne, odnoszące się w tym ustępie do *διόκτορος*, najlepiej rozwijają to, co się mieści w tym epitecie

¹⁾ De primordiis, str. IX.

a mianowicie pojęcie zręczności, sprawności w zawikłanych i trudnych interesach.

Jeszcze więcj utwierdza nas w tém znaczenie słowa *διάρειν*, które jest prawie synonimem z *πέμπειν* i *κλέπτειν*. W Il. V, 390. Hermes *ἔξέκλεψεν Ἄρηα*, gdy go *Ἔκτος κρατερός τ' Ἐριμάλτης*, *δήσαν κρατερῶ ἐν δεσμῶ.*¹⁾ W Odysei XI, 626. Herakles mówi o sobie, że przy uprowadzeniu Cerbera: *Ἐρμείας δέ μ' ἐπέμψεν ἰδέσθαι γλαυκῶπις Ἄθηρης*; tamże X, 277. i nast. Hermes wskazuje Odysejowi sposób wydobycia siebie i towarzyszy z mocy Kirki. W Il. XXIV. Hermes, jako od Jowisza wysłany *πομπός*, towarzyszy Pryamowi do obozu Hellenów i odprowadza go z powrotem do Troi, chociaż w tej samj księdze Iris jest posłanką Jowisza do Tetydy i Pryama. I tak wszędzie jest Hermes, chociaż z polecenia Jowisza, samodzielny pomocnikiem i towarzyszem wspierającym, nie zaś, jak Iris, maszyną powtarzającą tylko dosłownie rozkaz otrzymany.

Takie więc a nie inne znaczenie upatrujemy w epitecie *διάκτορος*; i to nie tylko Il. II, 103, gdzie jest mowa o berle, które Hermes daje Pelopsowi, ale także w XXI. ks. Iliady, gdzie Hermes, nazwany *ἑτοιότης*, walczy przeciw Trojanom. To, co mówi Jowisz w Il. XXIV, 334:

Ἐρμείᾳ σὸν γὰρ τε μάλιστα γε γῆρατόν ἐστιν

ἄνδρ' ἑταιρίσσαι, καί τ' ἐκλενς ᾧ κ' ἐθελήσθαι wyraża dokładnie różnicę między prostym *ἄγγελος* a takim *διάκτορος*, jak Hermes. Słowo zaś Jowisza w Od. V. 29: *Ἐρμείᾳ, σὸν γὰρ αὐτε τά τ' ἄλλα περ ἄγγελος ἐστὶ* jako

¹⁾ O odnośnym mycie i jego wykładzie pisze Friedreich w Realien str. 483. i 650.

téż poselstwo jego w téjże księdze do Kalypso, a Od. I. 38. do Egista, wcale nie zniża go do rzędu Iris albo Ossy, jak to przyzna każdy, komu wiadomo, jak Hermes sprawował te poselstwa i jakiej one były wagi dla osób interesowanych. Z takim wywodem i rozumieniem epitetu *διόττοος* zgadza się Nitzsch w Erklär. Anmerk. zu Homers Odys.; tak samo Ameis i Faesi do Odys. I. 84.

Gdy się zastanowimy nad czynnościami Hermesa, jako *διόττοος*, nie trudno spostrzedz, że wszystkie zmierzają nie ku szkodzie ludzi, ale służą raczej do ratowania uciśnionych, reflektowania występnych i t. p. Friedreich w Realien 649, odnosząc się głównie do Odys. XV. 319, robi uwagę: „Hermes ist also auch auf Erden das allgemeine, vermittelnde, fùgende und bindende Prinzip des Menschenlebens in seiner praktischen Bedeutung und Bewegung.“ Zdaje się być bardzo prawdopodobnym, jak to uważa już Welcker, że ta dobroć Hermesa, pechopność do pomocy i ratowania nieszczęśliwych, jest dalszym rozwinięciem i zastosowaniem do ludzkiego życia i jego potrzeb, pojęcia błogosławieństwa i pomyślności zawartego w Hermesie *επιούριος, ἀκάλητα, δότωρ ἐδών* i *σώζος*. Takim téż opiekuńczym bogiem uciśnionych i nieszczęśliwych musi być Hermes, jeżeli wyżej określone pojęcie epitetu *διόττοος* ma przystawać do niego.

Ta błoga czynność Hermesa pokazuje się wyraźnie w Odys. X, 227—306, gdzie Odszejowi, przywiedzionemu do rozpaczcy losem swych towarzyszków, zagrożonemu podobnym nieszczęściem, daje cudowne zioło *μῶλυ* i podaje sposób ratowania siebie i innych. Równie dobitnie przedstawia się Hermes, jako bóg sprzyjający ludziom, w cytowanym powyżej miejscu Od. XV. 319—321. Do tego

miejsca robi uwagę Ameis: „Hermes erscheint hier als Gott der Anstelligkeit und Geschicklichkeit in menschlichen Werken, mit besonderer Beziehung auf die häuslichen Verrichtungen der Herolde, deren Patron Hermes ist.“ Podobnie Faesi do Od. XV, 320: *χάριω καὶ κέρδος ὀψάξει*, wohl als Bote und Herold, bei dem es besonders auf Gewandtheit und Anstelligkeit ankommt.¹⁾ Znakomite uwagi o ustawicznym wpływie bogów Homera na życie narodów, na życie pojedynczych ludzi, o bogach jako dawcach wszelkich darów umysłowych i zdolności robi Naegelsbach w *Homerische Theologie* 1, 53—56.

Jako *διέκτρος* w całym tego słowa znaczeniu występuje Hermes w Il. XXIV. 333—468, gdy prowadzi Pryama bezpiecznie wśród groźnych okoliczności do namiotu Achila, a następnie 677—694 wyprowadza z obozu Greków. Już nie na tej wysokości opiekuna i obrońcy stoi Hermes wysłany do Kalypso podług propozycji Ateny w Od. I, 84. i nast. Tutaj zdaje się Hermes odgrywać rolę prostego posłańca bogów, przeznaczonego do powtórzenia rozkazu Jowisza dotyczącej osobie. Znacznie jednak inaczej, jakśmy to już wyżej napomknęli, przedstawia się jego wystąpienie w tym razie, jeżeli wglądniemy bliżej w miejsce Odysei V. 28—148, w których opisuje poeta spełnienie misji Hermesa do nimfy Kalypso.

Chodzi nam głównie o to, że z powodu wyżej zacytowanego miejsca, dalej poselstwa Hermesa do Egista, wspomnianego w Od. I. 38—43, a głównie na podstawie słów Jowisza, wyrzeczonych do

¹⁾ Porów. Preller, *Griech. Mythologie*, 1, 255. i Friedreich, *Realien*, str. 648 i nast.

Hermesa w Od. V. 29, chciano zniżyć naszego boga do rzędu takiej istoty, jaką jest Iris. Warto się tedy zastanowić najpierw nad gramatyczną i syntaktyczną formą frazesu: *σὺ γάρ αὐτε τά τ' ἄλλα περ ἄγγελος ἐσσί.*

Tę samą formę zdania spotykamy w Od. XV. 540: *σὺ δέ μοι τά περ ἄλλα μάλιστα πείθῃ ἐμῶν ἐτάρων,* jako też w Od. XVII, 273. mówi Eumajos do Odyseja: *ἐπεὶ οὐδὲ τά τ' ἄλλα πέρ ἐσσ' ἀνοήμων,* z tą jedynie różnicą, że w Od. V, 29. mamy jeszcze *αὐτε*. Różnie używa Homer tej partykuły. Lexic. hom. str. 198 n. p. przytacza znaczenia: 1) rursus, denuo 2) vicissim, altera ex parte, e contrario, porro 3) alias, alio tempore, in posterum.¹⁾ Czasem łączy się ono z partykułą *δέ* prawie niepotrzebnie, jakoby na mocy utartego usus loquendi; czasem służy do wyrażenia następstwa jednej myśli po drugiej, ale nie mniej często w zdaniach warunkowych, wyrażających przypuszczenie czegoś, *αὐτε* znaczy: „wtenczas, potem,” n. p. Od. VIII, 444. w słowach królowej Feaków do Odyseja: *ὀππότ' ἂν αὐτε ἐβδησθα,* albo w słowach Jowisza o złotym łańcuchu Il. VIII, 26: *τὰ δέ κ' αὐτε μετήροα πάντα γένοιτο;* Il. IX, 135. Agamemnon mówi do Nestora: *εἰ δέ κερ αὐτε ἄστυ μέγα Πριάμοιο θεοὶ δώσω' ἀλαπάξαι.* Takie samo znaczenie ma *αὐτε* po *γάρ* w Od. IX, 393: *τὸ γάρ αὐτε σιδήρου γε κράτος ἐστίν.* W Od. V, 29. zachodzi ta różnica, że jest mowa nie o pojedynczym, odosobnionym, ale o przypuszczalnie częściej powtarzającym się wypadku: *σὺ γάρ αὐτε τά τ' ἄλλα περ ἄγγελος ἐσσί* „ty jesteś przecież c z a s e m t a k ż e posłańcem.“

¹⁾ Por.: Hartung, Partikeln, 1, 157; Baumlein, Partikeln, 44; Spitzner, Il. VII. 345; Kühner 739, 1. 2.; Krüger 69, 12; Naegelsbach Anmerk. 1, 137. 202, 280.

Widzimy więc, że sama forma mowy Jowisza wyróżnia go i nie pozwala go stawić w jednym rzędzie z Iris, o której czytamy w Il. XV, 144. zupełnie inaczej: *ἤτε θεοῖσι μέτ' ἄγγελος ἀθιυάτοισιν*. Zresztą z całej Iliady widać, że całym zadaniem Irydy było powtórzyć po prostu, najczęściej dosłownie, rozkaz otrzymany, bez najmniejszego ze swęj strony dodatku n. p. w Il. II, 786. na rozkaz Jowisza donosi w postaci trojańskiego szpiega o zbliżeniu się nieprzyjaciół; Il. III, 121. jako Laodyke opowiada Helenie o przymierzu Trojan i Greków. Rozkazy otrzymane powtarza dosłownie: Il. VIII, 398; XI, 185; XV, 159; XVIII, 166. — a pomimo, że w Il. V, 353. i XXIII, 198. zdaje się występować nieco samodzielnie, pomimo, że w Il. XV, 200. zdobywa się nawet na słowo refleksyi dla rozgniewanego Pozejdona, przecież Iris nie jest nigdy niczém więcéj, jak tylko prostą pośredniczką przynoszącą, wiernie rozkazy od bogów do ludzi.

Że Iris może była personifikacją tęczy, której zjawienie się starożytni skłonni byli uważać za cudowną interwencją nieba w sprawy ludzkie por. Friedreich, Realien str. 652 i nast.

Od Ossy, bogini wieści, różni się Iris jedynie tórn, że otrzymuje pewny i określony rozkaz do wykonania.

Z całego przebiegu tęg pracy widzieliśmy, że wcale innego, wyższego rodzaju, są funkcye Hermesa *διότιμος*, a jeżeli czasami obejmuje urząd posłannika jedynie, jak do Egista. Od. I, 38, albo do Kalypso, Od. V, 28—148., to trzeba przyznać, że to są zadania wymagające wielkiég powagi, roztropności i wymowy, a z przebiegu poselstwa do Kalypso, bliżég opisanego w Odysei, widzimy, że je sprawował nieco inaczej, aniżeliby je była sprawiła Iris,

odpowiadająca raczej kuryerowi z depeszami, aniżeli, jak Hermes ambasadorowi, na którego rozum i zdolności wiele się liczy. Tak samo zapatruje się Faesi.¹⁾

Wystarczy, gdy w całym opisie Hermesowego poselstwa do Kalypso przypomnimy uszanowanie, z jakim go wita Kalypso — Od. V, 87—91, i prawdziwie dyplomacką chytrą, przebiegłość a zarazem delikatność mowy Hermesesa, z jaką wyłuszcza swoją misję, dla nimfy bardzo naturalnie niemiłą. W mowie swojej przekręca Hermes fakta i rozbicie okrętu przypisuje właśnie tój Atenie, za której wstawieniem się wysłał go Jowisz do Kalypso. Że to Jowisz był sprawcą nieszczęścia Odyseja, że Ajasowi Lokrowi powiodło się jeszcze gorzej, o tём nie wspomina, bo zależy mu na tём, aby Odyseja przedstawić najnieszczęśliwszym z bohaterów greckich. Zauważył to i Eustathius, mówiąc: *σελιγγεται γὰρ ἢ τοῦ Αἰζούου ἀσέλγεια καὶ αἰχμηρῶν*. Scholia nie uznają 106—111. za autentyczne dlatego, że Hermes Atenie przypisuje rozbicie się okrętu Odyseja. Słuszniejszym jednak zdaje się wykład Nitzscha,²⁾ który wspomnianą sprzeczność między opowiadaniem Odysei a słowami Hermesesa 106—111. kładzie na karb chytrą i zręczną tego ostatniego.

1) Ilias XXIV, 333: „Während Iris, die sonst überall in der Ilias als Götterbotin erscheint, in der Regel nur die ihr erteilten Aufträge ausrichtet und selten etwas aus sich thut oder hinzufügt, wie Il. 7 121, 9 201—204, 11 198, wird Hermes — hier und in der ganzen Odyssee — zu solchen Botschaften gebraucht, zu welchen auch selbstthätige Klugheit und Geschick erfordert werden.“ Por. Friedreich, Realien, str. 648.

2) Erklär. Anmerk. zu Homers Odyssee, II, 21.

To, cośmy dotąd powiedzieli o Hermesie, jako posłańcu bogów, wystarczy zapewne, aby przynajmniej dać uczuć bezstronnemu, że takie zdania — jak zdanie Bergka w jego *Griechische Literaturgeschichte*, gdzie str. 641 i nast., wyciągając rezultaty ze swego rozbioru Iliady i Odysei, twierdzi między innemi, że Hermes u Homera wcale niepotrzebny, skoro już mamy Iris etc. etc. — mogą chyba pójść na karb nowożytnego niemieckiego chauvinizmu, który zastąpiwszy miejsce francuskiej lekkości i płytkości, zaczyna się wciskać nawet do prac i badań, noszących na sobie cechę umiejętności.

Jako *διάκτορος* występuje Hermes także w Iliadzie XX, 214., gdzie go Pozejdon wylicza w liczbie bogów stojących po stronie Greków. W ks. XX. zatytułowanej *Θεομαχία*, w. 32 i nast. czytamy, że βάρ δ' ἴμεναι πολεμόνδε θεοὶ δίχα θυμὸν ἔχοντες, a razem z Herą, Pozejdonem i Ateną wymieniony także *ἑριόνης Ἐρμείας*, jako stojący po stronie Greków. W tej samej księdze w. 72: *Ἀητοῖ δ' ἀνέστη σῶκος, ἑριόνης Ἐρμῆς*. Eustathius 1194, 10. robi uwagę: *Ἀθηρᾶ δὲ ἢ φρόνησις τοῖς Ἀχαιοῖς καὶ αὐτὴ συμμεχεῖ διὸ καὶ Ἐρμῆς αὐτοῖς ὁ λόγιος συμμεχεῖ ὃ οὐ μόνον ἑριόνης καὶ φρεσὶ κειασμένος πενκαλίμης, ἀλλὰ καὶ δόλιος*.

W Il. XXI, 497. i nast. po ambarasującej trochę scenie między Herą i Artemidą, pokazuje nam Hermes Homera swą nową, ciekawą stroną: skłonność do żartów, a nawet i uszczypliwej ironii:

Ἀητῷ δὲ προσέειπε διάκτορος Ἀργεῖοδότης·

*Ἀητοῖ, ἐγὼ δὲ τοι οὐτι μαχήσομαι ἀργαλέων δὲ
πληχτίξασθ' ἀλόχοισι Αἰὼς νεφεληγερέτω·*

ἀλλὰ μάλ᾽ πρόφρασσι μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσιν,

εὔχεσθαι ἐμὲ νικῆσαι κρατερῆφι βίῃσιν. — a chociaż Eustathius

1248, 61. mówi: "Ἐνθα σεσημείωται ὡς οὐκ αἰδεῖται ὁ τηλικούτος ἀδοξίαν εὐλογον, a potem niżej w cytowanym miejscu dodaje, że Hermes ustąpił jako ἐπεικῆς καὶ ὡς ἡ ποιήσις λέγει ἀκάκητα i stąd wywodzi ἀργεῖγόνητος (ἦτοι ἀργὸς γόνου), chociaż wreszcie fantazując mówi: Ἐμοῖς ὁ πλανήτης ἀστὴρ οὐκ ἔχει ἀντικαταστήναι τῇ ἀλληγορουμένη Ἀητοῖ, ὃ ἐστὶ τῇ νεκί, to pomimo tego wszystkiego widać, że poecie nie mogło o nic innego chodzić, jak tylko o efekt komiczny, a Hermesowi o zażartowanie sobie z kłótniwości kobiet. Słusznie też powiada Faesi do II, XXI, 499: „Die ganze Rede des Hermes ist gutmüthiger Spott.“

Kto owe czasy i pojęcia religijne nie mierzy łokciem dzisiejszych pojęć i dzisiejszego konwenansu, ten z pewnością nie zgorszy się tą sceną odegraną pomiędzy najwyższymi istotami Olimpu Homera.

W podobnym guście są słowa Hermesa w Od. VIII, 339—342.; tak samo i słowa Apolina wymierzone wyraźnie do wywołania cytowanych słów. Śmiałość jednak i wolność w przeprowadzeniu tej sceny wywołały przeciwników między starymi i nowymi filologami, którzy ją usiłują ubić już to zarzutem interpolacyi, już to podsuwaniem różnych alegoryj, wykładów nawet fizycznych i chemicznych.¹⁾ Mniejsza jednak o to; dla nas ma wagę ta jedynie okoliczność,

¹⁾ Por. Nitzsch Erklär. Anm. zu Hom. Odys. II, 208.

że w słowach Hermes'a zdaje się być już aluzya do późniejszego Hermes'a *ἰθὺς ἄλλος*.

Jako *διάκτορος* i poseł bogów musiał być Hermes naturalnie zarazem ideałem roztropności, chytryści, sprytu etc. Niedaleko stąd do późniejszego Hermes'a, „boga złodziei.“

Już w Od. XIX. Antolykos otrzymuje od Hermes'a dar kłamstwa. Sam także Hermes, jak widać z niejednego miejsca Iliady i Odysei, nie żenował się wcale praktyk, które się nazywają *κλέπτειν*. I tak w Il. V. 390 wykrada więzionego Aresa; w Il. XXIV, 24. i 109 jest mowa o wykradzeniu ciała Hektora przez Hermes'a; w Od. XI, 626. pomaga Heraklesowi uprowadzić Cerbera. Scholia do Il. XXIV, 24. tłumaczą złodziejskie zachcianki Hermes'a, które osobliwie w jego Hymnie wyraźnie się pokazują, mówiąc: *ὅτι Ζεὺς κλέψας τὴν Ἥραν.....* Arystarch, z powodu tego *κλέψαι*, wyrzucił wiersz 24, ¹⁾ zapomniał atoli o w. 71—73, które z konsekwencyi wypadło także *ἀθροεῖν*. I z nowszych niektórzy widzieli w tém *κλέψαι* kamień obrazy dla siebie, ale niesłusznie, bo najpierw wielka zachodzi różnica między kradzieżą wykonaną dla zysku, a między użyciem chytryści, podstępów i t. p. do przeprowadzenia trudnych spraw, co właśnie nazywało się *κλέψαι*. Ten charakter mają też wszystkie tak zwane „złodziejstwa“ Hermes'a. Następnie nie należy zapominać, że u Greków podstępny i fortele, prowadzące do celu przez zręczność i chytryść, równie były cenione jak i siła bohatera walczącego i zwycię-

¹⁾ Welcker, Griech. Götterlehre, 1, 316. nota 31. mówi: „Aus Unkenntnis des höheren Alterthums.“

zającego mieczem. Podstęp więc nietylko nie był czemś złym i ubliżającym, lecz owszem uważano go za dar bogów łaskawych.

Najlepszym dowodem i przykładem tego, co się powiedziało, jest Sparta. Grecy zresztą tak się lubowali w swoim Hermesie, który snać bardzo odpowiadał ich rzeczywistym skłonnościom i zwyczajom, że później, wychodząc z tego, że Hermes skradł Apolinowi kołczan ze strzałami, opiewali go jako tego, który umiał także skraść Pozejdonowi trójząb, Aresowi miecz z pochwy, He-fajstowi obcegi, Afrodycie pas, a Jowiszowi berło.¹⁾

I tak w Od. XIX, 394. przytoczony Autolykos, którego samo imię wskazuje chciwość wilczą, otrzymał w darze od Hermesa talent do złodziejstwa i krzywoprzysięstwa. Tenże sam Hermes w Hezyoda: "Εργα και ημεραι w serce Pandory kładzie: ψεύδεά θ' αἰνυλίους τε λόγους και επίκλοπον ἦθος.

Hermes przebiegły, obrotny, dowcipny a wreszcie obdarzony — jakby wypadało powiedzieć według naszych pojęć — sumieniem w wysokim stopniu „elastycznym,“ nic dziwnego, że został bogiem handlu i kupców κερδαφος, czego jednak w Homerze, przynajmniej w Iliadzie i Odysei, nie ma wyraźnych śladów.

Bardzo starożytnym jest pojęcie Hermesa jako boga wszelkiego rodzaju dróg, co się zdaje datować od jego urzędu, jako posłańca bogów, διάκτορος. Już w Odysei XVI, 471. czytamy: ὅθι θ' Ἐρμαιοῦς λόφος ἐστίν.

¹⁾ Welcker, Griech. Gotterlehre II. 467; por. La Roche, II. XXIV, 24.

Były to stopy kamieni ułożone w pewnych miejscach, nie jak mylnie mniema Eustathius 1809, 32., przeznaczone do oznaczania odległości, ale zapewne mające służyć w czasach, gdy jeszcze nie miano dróg publicznych, do zapewnienia wędrowca, że nie zboczył z pewnego kierunku drogi.

Trudności co do położenia *λόγος Ἑρμαῖος* w Odysei XVI, 471. rozbierane w Lex. homer. str. 476, nie należą do zakresu tej pracy, podobnie jak i kwestya, czy późniejsze hermy pochodzą od takich *λόγοι*, czy też przeciwnie hermy były starsze, w której to sprawie Preller ¹⁾ i Welcker ²⁾ stoją na stanowiskach wprost sobie przeciwnych. Dla nas wystarczy zaznaczyć fakt, że już Homer wie o *λόγος Ἑρμαῖος*, że więc już u niego Hermes był opiekunem dróg i podróży.

Co opowiada Friedreich w Realien, oparty na Parthey deutsche Ausgabe v. Millin Myth. Gallerie str. 156, o sposobie powstawania owych *Ἑρμαῖου λόγοι* i Welcker w Griech. Götterlehre II, 455. i nast. (por. także Etym. mag. s. v. *Ἑρμαῖον*), czyta się może przyjemnie i jest prawdopodobnym nie daje jednak pewności.

IV.

Kończąc tę pracę, wypada jeszcze dodać kilka uwag o stronie Hermesa umysłowej i fizycznej, jak ją widzimy u Homera.

¹⁾ Griech. Mythol. I. 250 i nast.

²⁾ Griech. Götterlehre II, 455 i nast.

Ze jako posłańca bogów, jako prawą rękę Jowisza, musiano sobie Hermesa wyobrażać obdarzonym wszelkimi zaletami umysłu, do jakich zdolna jest natura człowieka, o tém nie można wątpić, osobiwie przypomniawszy sobie jak wszędzie, gdzie występuje, odznacza się wyższością umysłową a także ironią, co chociaż nie zawsze, jednak często bywa cechą bystrej inteligencyi. Trzeba przyznać z Prellerem,¹⁾ że Hermes tak pojęty, jest koniecznym nawet uzupełnieniem, zidealizowaniem jego chytrój i złodziejskiej natury, która u niego w Hymnie hom. występuje zaraz w pierwszych chwilach istnienia. Doprowadziło to późniejszych Gregów do Hermesa λόγιος, który tak wielką grał rolę we wszystkich prawie kierunkach życia helleńskiego. U Homera, prócz czynów Hermesa świadczących bardzo korzystnie o jego umysłowości, mamy jedno miejsce, stwierdzające powyższe pojmowanie w Il. XX 35: 'Ερμείας, ὃς ἐπὶ φροσὶ πενκαλίμησι κέκασται.²⁾

O zewnętrznej postaci Hermesa mamy dwa świadectwa w Homerze t. j. Il. XXIV, 347—348:

βῆ δ' ἰέναι, κοῖφω αἰσυμητήρι εἰκώς,
 πρότον ἔπηρήτη, τοῦπερ χαριεστάτη ἦβη i prawie tymi samymi słowy
 Od X, 278 - 279:

. κερτή ἀνδρὶ εἰκώς,
 πρότον ἔπηρήτη, τοῦπερ χαριεστάτη ἦβη.

¹⁾ Griech. Mythol. 1, 263,

²⁾ Por. Curtius, Grundzüge der gr. Etymologie 1, 333, Nr. 99 i 100.

O znaczeniu, jakie ma φρένες u Homera, że jest siedliskiem rozumu i pamięci por.: Naegelsbach, Hom. Theol., str. 332—341.

Homer na tych dwóch miejscach zapewne rozumiał w ogóle brodę, mówiąc „*πρωτον*“, a zresztą i komik Platon nazywał człowieka brodatego: *ἀναξ ὑπέρητος*. Dodajmy jeszcze uwagę Ameisa do Od. X. 279: „Hermes erscheint hier in derjenigen Gestalt, unter welcher das homerische Zeitalter ihn sich vorstellte, daher wird er von Odysseus ohne weiteres erkannt. Diese homerische Zeichnung des Hermes haben die Späteren nicht selten wiederholt, die plastischen Künstler im wesentlichen festgehalten.“

Homer wyobrażał sobie tedy Hermesa jako młodzieńca, ale pełnego męskiej siły i wdzięku. Tak też przedstawiają go dzieła greckiej sztuki, które wśród zniszczenia wieków barbarzyństwa, przechowały się aż do naszych czasów.

Franciszek Szamizowski.

WIADOMOSCI SZKOLNE.

I.

Grono nauczycielskie z końcem roku szkoln.
1888.

A) dla nauki obowiązkowej.

1. Sienkiewicz Klemens, dyrektor, uczył jęz. niem. w VII. kl. — 4 godz. tyg.
2. Dr. Graczyński Adolf, prof., zawiadowca gabinetu przyrodniczego, uczył hist. natur. w Ia., Ib., IIa., IIb., V., VI., matem. w IIIa. i V. — 19 godz. tyg.
3. Sękwicz Józef, prof., zawiadowca biblioteki naucz., uczył jęz. łacińsk. w Ib., greck. w V., VI. — 18 godz. tyg.
4. Ks. Dembiński Stefan, prof., uczył historii i geografii w Ib., IIa., IIIa., IIIb, V., VIII. — 19 godz. tyg.
5. Ks. Cetnarski Szymon, prof., uczył religii w 11 klasach. — 22 godz. tyg.
6. Węgrzyński Władysław, prof., uczył jęz. polsk. w VIII., histor. geogr. w Ia., IIb., VI., VII. — 17 godz. tyg.
7. Znamirowski Franciszek, prof., uczył jęz. łacińsk. w Ia., jęz. niemieck. w IV., VI. — 16 godz. tyg.
8. Domin Karol, prof., uczył jęz. łacińsk. w V., greck. w IV., niemieck. w Ia. — 16 godz. tyg.

9. Pawłowski Tomasz, prof., uczył jęz. polsk. w IIb., IIIa., IV., V., VII. — 15 godz. tyg.
10. Kozak Józef, prof., uczył jęz. łacińsk. w IIa., VIII., greck. w VIII. — 18 godz. tyg.
11. Pawłowicz Franciszek, prof., uczył jęz. łacińsk. w VII., greck. w IIIb., VII., polsk. w IIa. — 17 godz. tyg.
12. Jaglarz Jan, naucz., ucz. jęz. łacińsk. w IIb., VI., niemieck. w IIa. — 19 godz. tyg.
13. Zosel Teofil, egz. zast. naucz., uczył jęz. łacińsk. w IIIa., polsk. w Ia., Ib., IIIb., VI. — 18 godz. tyg.
14. Gawalewicz Adolf, zawiadowca biblioteki dla młodzieży, uczył jęz. niemieck. w IIb., IIIa., IIIb., hist. w IV. — 17 godz. tyg.
15. Dr. Chrapek Jan, egz. zast. naucz., uczył jęz. niemieck. w Ib., V., VIII., filoz. proped. w VII., VIII. — 18 godz. tyg.
16. Dulębowski Ignacy, egz. zast. naucz., uczył jęz. łacińsk. w IIIb., IV., greck. w IIIa. — 17 godz. tyg.
16. Godfrejow Kajetan, egz. zast. naucz., zawiadowca gabin. fizykalnego., uczył matem. w IV., VII., VIII., fizyki w IIIa., IIIb., IV., VII., VIII. — 21 godz. tyg.
18. Frank Wincenty, uczył matem. w Ia., Ib., IIa., IIb., IIIb., VI. — 18 godz. tyg.

B) dla nauki nadobowiązkowej.

1. Ks. Durkot Tytus, dziekan i proboszcz r. gr. w Woli Cieklińskiej, uczył liturgiki w IV. klasie — 1 godz. tyg.
2. Sienkiewicz Klemens, j. w. uczył jęz. ruskiego. — 2 godz. tyg.
3. Domin Karol, j. w. uczył jęz. francuskiego — 6 godz. tyg.

4. Dembiński Stefan. j. w. uczył kaligrafii, — 2 godz. tyg.
i hist. kraj. w IIIa., IIIb., — po 1 godz. tyg.
5. Węgrzyński Władysław, j. w. uczył hist. kraj.
w VI., VII., — po 1 godz. tyg.
6. Gawalewicz Adolf, j. w. uczył gimnast. — 6 godz. tyg.
i hist. kraj. w IV. — 1 godz. tyg.

II_x

Kronika zakładu.

Egzamina wstępne do klasy I. na rok 1888 odbywały się 30 czerwca i 1 lipca, a po wakacyach 1 i 2 września, do egzaminu zgłosiło się 97, z tych reprobowano w terminie lipcowym 7, w terminie wrześniowym 6.

Zakład liczył oprócz 8 klas głównych 3 równorzędne Ib., IIb., IIIb. Z powodu zwinięcia drugiego oddziału klasy IV., został Dr. Kozłowski Michał, egzam. zast. naucz. przeniesiony do gimn. Fr. Józefa we Lwowie (R. s. 7/9 1887 l. 604/pr.)

Naucz. Pawłowicz Franciszek otrzymał stabilizacją i tytuł profesora (R. s. 29/9 1887 l. 13895)

Prof. Nowotny Franciszek po długiej i ciężkiej słabości zmarł dnia 5 marca b. r., na jego miejsce mianowany został na czas potrzeby Frank Wincenty, zastępcą naucz. przy tut. gimn. (R. s. 9/2 1888 l. 1943.)

Pis. egzamin dojrzałości odbył się w dniach 14—18 maja, a ustny dnia 1—9 czerwca pod przewodnictwem Insp. gimn. P. E. Hückla. Wynik egzaminu pod VI.

III.

Rozkład nauki i książki używane.

KLASA I.

Gospodarz kl. Ia. Zuamirowski Franciszek.

„ „ *Ib. Sękiewicz Józef.*

Religia. 2 godz. tyg. Nauka wiary, — Katechizm Zielińskiego.

Język łaciński. 8 godz. tyg. — Odmiana regularna imienia i słowa, — Co tydzień zadanie szkolne. — Gramatyka i ćwiczenia Samolewicza.

Język polski. 3 godz. tyg. — Zdanie pojedyncze, rozwinięte, ważniejsze zasady głosowni, odmiana imion. — Czytanie, rozbieranie, opowiadanie i memorowanie. — Co 14 dni zadanie i częste ćwiczenia ortogr. — Gramatyka Maleckiego. — Wyp. na niż. t. I.

Język niemiecki. 6. godz. tyg. — Odmiana imion i odm. słaba słowa, prawidła pisowni i szyku praktycznie. — Co tydzień zadanie szkolne lub ćwiczenie ortograficzne. — Gramatyka Schobera, ćwiczenia Reben-Germana.

Geografia. 3 godz. tyg. — Pojęcia wstępne z geografii ogólnej i matematycznej, najważniejsze wiadomości z geografii politycznej. — Książka Baranowskiego.

Matematyka. 3. godz. tyg. (na przemian 1. godz. arytmetyki i 1 godz. geometrii.) — 4 działania, podzielność liczb, ułamki dziesiętne, zwykłe. — Z geometrii o liniach, kątach, trójkątach. — Co miesiąc ćwiczenie szkolne. — Matem. M. Bączalskiego, geom. Sternala.

Historia naturalna. 2 godz. tyg. — Zwierzęta kręgowce i bezkręgowce. — Zoologia Nowickiego.

KLASA II.

Gospodarz kl. IIa. Kozak Józef.

„ „ *IIb. Gawalewicz Adolf.*

Religia. 2 godz. tyg. — Dzieje star. zakonu, w. Dąbrowskiego.

Język łaciński. 8 godz. tyg. — Powtórzenie odmian regularnych, odmiany nieregularne, ut, acc. c. inf, abl. abs. — Zadania jak w I. — Książki Samolewicza.

Język polski. 3 godz. tyg. — Nauka o zdaniach, w połączeniu z interpunkcją, głosownia, słowo. — Czytanie, objaśnienie, opowiadanie i memorowanie. — Gramat. jak w I, wypisy na n. t. II.

Język niemiecki. 5 godz. tyg. — Uzupełnienie nauki z I. kl. odmiana mocna słowa. — Tłómaczenie, memorowanie, konwersacya w krótkich zdaniach. — Zadanie i książki jak w I.

Historia. 4 godz. tyg. — Z hist. (2 godz. tyg.) dzieje starożytne, z geog. (2 godz. tyg.) Azya, Afryka, Europa południowa i zachodnia. — Geogr. jak I. kl. Historia W. Sawczyńskiego cz. I.

Matematyka. 3 godz. tyg. — Z aryt. skrócone mnożenie, dzielenie, stosunki, proporcye, reguła trzech, procent. — Z geom przystawanie trójkątów, własności koła, czworo- i wieloboków. — Zadania i książki jak w I.

Historia naturalna. 2 godz. tyg. — Ptaki, gady, płazy, ryby w. Nowickiego. — W II. półroczu botanika Hückla.

KLASA III.

Gospodarz kl. IIIa. Zosel Teofil.„ „ *IIIb. Dulebowski Ignacy.**Religia.* 2 godz. tyg. — Nowy zakon w. Dąbrowskiego.*Język łaciński.* 6 godz. tyg. — Z gramatyki 3 godz. tyg. nauka o przypadkach, przyimkach, z ćwiczeniami praktycznymi z Pruchnickiego. — Lektura 3 godz. tyg. życiorysy z Korn. Neposa. Zadania 3 miesięcznie.*Język grecki.* 5 godz. tyg. — Odmiana imienia i słowa do perfectum. — Zadania od II. półr. 2 miesięcznie. — Gramatyka i ćwiczenia Samolewicza.*Język polski.* 3 godz. tyg. — Składnia zgody i rządu, nieodnienne części mowy. Opowiadanie, objaśnienie z uwagami stylistycznymi, deklamacya. — Zadanie co 14 dni. — Wypisy na n. t. III.*Język niemiecki.* 4 godz. tyg. — Powtórzenie według potrzeby, składnia zgody i rządu; objaśnienie gramatyczne ustępów, tłumaczenie i opowiadanie ustępów lekszych, konwersacya i memorerowanie. — Zadanie co 14 dni. — Wypisy Hamerskiego.*Historya.* 3 godz. tyg. — Z historyi: dzieje średniowieczne, w. W. Sawczyńskiego. — Z geografii: Europa środkowa, północna i wschodnia z wyjątkiem Austrii, Ameryka, Australia, w. Baranowskiego.*Matematyka.* 3 godz. tyg. — Z arytm. działania algebraiczne, potęgowanie, pierwiastkowanie, w. M. Bączalskiego. — Z geom. podobieństwo figur, koło, elipsa, w. M. Sternała. — Zadanie jak w I.*Nauki przyrodnicze.* 2 godz. tyg. — W I. sem. mineralogia Kłęska, w II. sem. z fizyki Soleckiego o własnościach ciał, ciepłe i chemia.

KLASA IV.

Gospodarz kl. IV. Godfrejow Kajetan.

Religia. 2 godz. tyg. — Obrzędy kościoła katol. w. Jachimowskiego.

Język łaciński. 6 godz. tyg. — Z gramatyki w 3 g. t. nauka o czasach i trybach, oratio obl., participium, supinum, gerundium z ćwiczeniami praktycznymi z Jerzykowskiego. — Lektura 3 godz. tyg. — Cæsar bell. gall. I. IV. — W II. sem. nauka o prozody i lektura Ovid. eleg. i fasti. — Zadania jak w III.

Język grecki. 4 godz. tyg. — Powtarzanie odmiany słów, słowa na μ i niewzorowe; tłumaczenie bajek. — Książki i zadania jak w III.

Język polski. 3 godz. tyg. — Właściwości jęz. polskiego praktycznie nauka o szyku, formy stylu. — Wyp. t. IV. — Zadania jak w III.

Język niemiecki. 4 godz. tyg. — Powtórzenie gramatyki według potrzeby, rozmowy na podstawie lektury, opowiadanie i memorowanie. — Wypisy i zadania jak w III.

Historya. 4 godz. tyg. — Nowsze dzieje z uwzględnieniem dziejów Austrii. — W II. sem. geografia i statystyka monarchi austr.-węg.

Matematyka. 3 godz. tyg. — Z aryt. stosunki i proporcye, procent, rachunek spółki i mieszaniny, zrównania I. stopnia. — Z geom. stereometria. — Książki i zadania jak w III.

Fizyka. 3 godz. tyg. — Mechanika, magnetyzm, elektryczność, akustyka, optyka. — Książka jak w III.

KLASA V.

Gospodarz kl. V. Domin Karol.

Religia. 2 godz. tyg. — Dogmatyka ogólna w. Jachimowskiego.

Język łaciński. 6 godz. tyg. — Z gram. powtórzenie i uzupełnienie nauki o przypadkach w 1 g. t. — Z lektury: Liwiusz ks. XXI i XXII. i Owidiusz, ustępy z fasti, metamorphoseon I. II. — Zadania 2 miesięcznie. — Gramat. Samolewicz, Autor wyd. Grysara. Ćwiczenia Jerzykowskiego.

Język grecki. 5 godz. tyg. — Z gramat. w 1 g. t. powtórzenie nauki o przypadkach. — Lektura Xenof. Anab. I. II. VII. — Cyrop. III. IV. V. Iliada ks. I. — Co miesiąc zadanie. — Gramat. jak w III, wypisy Schenkl-Borzemski, Iliada Hoeheggera.

Język polski. 3 godz. tyg. — Najglówniejsze formy j. staropolskiego, wiek 14, 15, 16, z wypisów t. I. na w. g. — Nadto czytano P. Tadeusza. — Co 3 tyg. 1 zadanie.

Język niemiecki. 4 godz. tyg. — Czytanie, objaśnienie gramat. i stylist., opowiadanie, memorowanie, deklamacya. — Wypisy Jandaurka. — Zadania co 14 dni.

Historya. 3 godz. tyg. — Dzieje starożytne w. Gindely-Markiewicza.

Matematyka. 4 godz. tyg. — Z Algebry: wstęp, 4 działania, ułamki, stosunki, proporce; z geom. longimetrya, planimetrya. — Zadanie 1 mies. — Książki M. Bodyński i M. Stanecki.

Historya naturalna. 2 godz. tyg. — W I. sem. mineralogia połączona z geognozyą w. Łomnickiego, w II. botanika.

KLASA VI.

Gospodarz kl. VI. Jaglarz Jan.

Religia. 2 godz. tyg. — Dogmatyka szczegółowa w. Jachimowskiego.

Język łaciński. 6 godz. tyg. — Z gramat. 1 godz. tyg. nauka o czasach, trybach. — Lektura: Sall. Linkera, Conj. Catil. Verg. w. Hofmanna, ustępy z georgicon, laudes Italiae, vitæ rusticæ i Aeneis ks. I. — Cicero orat. Catil. I. — Zadania jak w V.

Język grecki. 5 godz. tyg. — Z gramatyki nauka o czasach i trybach. — Lektura Hom. Ilias XVIII, XIX, XX, XXIII. Herodot VII. Xenof. Memor. § 40. — Zadania jak w V.

Język polski. 3 godz. tyg. — Złoty wiek literatury, czytanie autorów złotego wieku i paneg. makaronicznego z wypisów na w. g. t. II. z histor. literackimi uwagami. — Nadto czytano: Grażynę, Maryą Malcz., J. Bieleckiego. — Zadanie co miesiąc.

Język niemiecki. 4 godz. tyg. — Lektura jak w V. z wypisów Harvota cz. I. — Zresztą jak w V.

Historja. 4 godz. tyg. — Dzieje średnie w. Gindely-Mar-kiewiczza.

Matematyka. 3 godz. tyg. — Z algebry: potęgi, pierwiastki, logarytmy. — Z geometryi: Stereometrya, funkcyje goniometryczne. — Książki jak w kl. V.

Historja naturalna. 2 godz. tyg. — Zoologia systematyczna w. Nowickiego.

KLASA VII.

Gospodarz kl. VII. Pawłowicz Franciszek.

Religia. 2 godz. tyg. — Etyka w. Soleckiego.

Język łaciński. 5 godz. tyg. — Powtarzanie z gramat. według potrzeby. — Lektura Verg. Aeneis VI, VII., Cic. pro Archia i de imp. C. Pompei. Ćwiczenia Próchnickiego. — Zadania jak w V.

Język grecki. 4 godz. tyg. — Z gramat. jak w jęz. łac. Lektura z Demost. w. Paulego Filip. I, III. Olynt. I, III. Hom. Odys. VI, IX, X, XI. — Zadanie jak w V.

Język polski. 3 godz. tyg. — Czytanie autorów w. 18 i 19 z uwagami histor.-literackimi i estetycznymi. — Oprócz tego czytano K. Wallenroda, Mohorta, Pola i Zemstę Fredry. — Zadania jak w VI.

Język niemiecki. 4 godz. tyg. — Czytanie z wypisów Harvota cz. II. — Pogląd na literaturę niemiecką do Schillera. Zadanie co 3 tyg.

Historja. 3 godz. tyg. — Dzieje nowsze — w. Gindely-Markiewicza.

Matematyka. 3 godz. tyg. — Z algebry: równania 1 i 2 stopnia, nieoznaczone, kwadratowe, wykładnicze, progressye, kombinacye, dwumian; — z geom. trygonometryra, analityka. — Książka i zadania jak w V.

Fizyka. 3 godz. tygodniowo. — Własności ciał, ciepło, chemia, mechanika, w. Soleckiego.

Logika. 2 godz. tyg. — Logika elementarna i zastosowana, w. Kremera.

KLASA VIII.

Gospodarz kl. VIII. Dr. Chrapek Jan.

Religia. 2 godz. tyg. — Historia kościelna w. Jachimowskiego.

Język łaciński. 5 godz. tyg. — Lektura: Tacyta Histor. II. z Horacego ody i satyry, wybór. Pogląd na literaturę rzymską i najważniejsze z starożytności. — Ćwiczenia i zadania jak w VII.

Język grecki. 5 godz. tyg. — Lektura: Platona Apologia Laches — w II. sem. Sophokl. Electra. — Realia jak w jęz. łac. — Zadania jak w VII.

Język polski. 3 godz. tyg. — Najnowszy okres literatury, czytanie wypisów Mecherzyńskiego z estet.-hist.-liter. uwagami. — Oprócz tego czytano Balladyne, M. Stuart. — Zadania jak w VII.

Język niemiecki. 4 godz. tyg. — Czytanie z wypisów Harvota, cz. II.; dramaty Schillera i Goethego i ballady; literatura od Schillera. — Zadania jak w VII.

Historya. 3 godz. tyg. — W I. sem. dzieje monarchii austr.-węg. w. Tomek-Markiewicza. W II. sem statystyka państwa austr.-węg. w. Szaraniewicza. W 1 godz. tyg. powtarzanie hist. starożytnej.

Matematyka. 2 godz. tyg. — Powtórzenie całego przedmiotu nauki. — Zadania jak w V.

Fizyka. 3 godz. tyg. — Aerostatyka, magnetyzm, elektryczność, ruch falowy, akustyka, optyka — w. Soleckiego.

Psychologia. 2 godz. tyg. — Psychologia empiryczna p. Krüger-Sawczyńskiego.

IV_x

Tematy do wypracowań piśmiennych.

a) w języku polskim.

Klasa V.

1. Co jest przyjemniej dawać czy brać?
2. Jakie są sposoby wywdzięczenia się rodzicom?
3. O życiu ptasząt w zimie.
4. Rozrywki ludu wiejskiego.
5. Pan Sędzia w P. Tadeuszu.
6. Przesady ludu wiejskiego w naszych okolicach.
7. Czem przypomina nam jesień znikomość?
8. O ile mogą zwierzęta posłużyć człowiekowi za przykład?
9. Skreślić charakter i postać Igora.
10. Z wielkiej chmury mały deszcz (myśl rozwinać).
11. Ptaki ozdobą przyrody.
12. Poranek na wsi podług P. Tadeusza.

Klasa VI.

1. Obraz Ukrainy i walki z Tatarami (na pod. Maryi).
2. Jesień i podeszły wiek człowieka.
3. Pożytek ze złota i żelaza — który z tych metali jest potrzebniejszy?
4. Jakie warunki sprzyjają rozwojowi przemysłu i handlu?
5. Charakter poezji w. XVI.
6. Korzyść z uczenia się obcych języków.
7. Utworzyć powiastkę na przysłowiu: kto się raz sparzy, ten na zimne dmucha.

8. Gerwazy i Protazy u P. Tadeusza.
9. Treść 19 trenu Kochanowskiego.
10. Prawa i obowiązki człowieka względem zwierząt.
11. Osnowa i główne charaktery poematu Grażyna.

Klasa VII.

1. Które przedmioty składają się na moralność człowieka?
2. Góra z górą się nie zejdzie — rozwinąć myśl i usunąć prawi-
widło życia.
3. Nie sądz, a nie będziesz sądzony (list do przyjaciela).
4. Pod jakimi warunkami może rzemieślnik zjednać sobie wię-
cie i poważanie?
5. Praca przyczynia się do uszlachetnienia człowieka.
6. Młodzieńcze! dwie podróże czekają na ciebie — jedna z duszy
w gwar świata, druga powrót w siebie.
7. Wpływ poezji na życie człowieka.
8. Wszystkiemu co los zmienia i co czas pożera — Człowiek
tkliwem wspomnieniem znikomość odbiera.
9. Jakie okoliczności i uczucia towarzyszą słowom: bywaj zdrów.

Klasa VIII.

1. Charakter Mohorta.
 2. Jaki wpływ wywarł pobyt Mickiewicza w Rosji na jego utwory?
 3. Rozbiór 13 sonetu Krymskiego.
 4. Jakie może mieć znaczenie muzyka w życiu człowieka i narodu?
 5. Nakreślić stan duszy wielkiego mistrza Konrada Wallenroda
podczas jego panowania.
 6. O ile upadek kraju odbił się w literaturze narodowej?
 7. Rozbiór jednej z komedii Fredry.
-

b) w języku niemieckim.

Klasa V.

1. Ein Winter-Abend.
2. Asion (Inh.-Angabe).
3. Die Slaven in Athen und Sparta.
4. Der Ring des Polycrates (n. d. Leseb).
5. Das Bild des Grossvaters (n. d. Leseb).
6. Rudolf von Habsburg (Inh.-Ang).
7. Beschreibung des Gewitters.
8. Zeus und das Pferd (n. d. L.)
9. Ein Spaziergang im Herbst.
10. Die Bedeutung der Ströme für die Cultur.
11. Johanna Sebus (n. d. L.)
12. Der Ringplatz in Jasło.
13. Die Folgen der Schlacht bei Aegospotamos (n. d. L.)
14. Der Eisgang auf den Flüssen in Jasło.
15. Der Fischer (n. d. L.)

Klasa VI.

1. Mein angenehmster Ferientag.
2. Der Nutzen des Wassers.
3. Siegfrieds Heldenthaten.
4. Die Verwendung des Holzes.
5. Hagen im ersten Theile des Nibelungenliedes.
6. Verdientes Brot macht Wangen roth.
7. Die Aufnahme der Burgunden durch Rüdiger zu Bechlarn.
(N. d. Nibel.)
8. Die Lichtseiten der Armut.

9. Dietrich von Bern im Nibelungenliede.
10. Die Macht des Beispiels.
11. Was ist ein Schüler dem anderen schuldig?
12. Das Lied vom braven Manne. (Gedankengang).
13. Gewöhne dich an Ordnung!
14. Das Feuer im Dienste des Menschen.
15. Der Wirt in Lessings Minna v. Barnhelm.
16. Einfluss der Kreuzzüge auf die Ausbildung des Ritterthums.
17. Die Fabel des Lessing'schen Lustspiels „Minna“ v. Barnhelm.

Klasa VII.

1. Die Fabel in Lessings Emilia Galotti.
2. Soll dein Compass dich richtig leiten,
Hüte dich vor Magnetsteinen, die dich begleiten.
3. Warum ist Philipp von Macedonien aus dem Kampfe mit den
Griechen siegreich hervorgegangen?
4. Ueber den Nutzen der Eisenbahn.
5. Der Wilde von Seume.
6. Der Schauplatz der Handlung in Hermann und Dorothea.
7. Das Meer ein Freund und Feind des Menschen.
8. Der Apotheker in Hermann und Dorothea.
9. Die wichtige Rolle des Papiers.
10. Die erste Begegnung Hermanns mit Dorothea.
11. Welche Schwierigkeiten hatte M. Theresia bei ihrer Thronbe-
steigung zu überwinden?
12. In wie fern kann die Kohle schwarzes Gold genannt werden.

Klasa VIII.

1. Was der Mensch säet, das wird er ernten.
2. Ursachen des Verfalls des athen. Staates.

3. Ein Ding der Zukunft ist der Mensch — Und streben muss er unaufhörlich.
4. Hat der Dichter das Recht von der histor. Wahrheit abzuweichen?
5. Die Einheit der Handlung in Schillers Tell.
6. Die Uiberlegenheit der Griechen über die anderen Völker des Alterthums in Gesiltung und Bildung.
7. Uiber den Nutzen der Naturwissenschaften für das Leben des Menschen.
8. Histor. Grundlage zu Wilhelm Tell.
9. Es sind die Balladen der Erbkönig und der Fischer zu vergleichen.
10. Gedankengang des Gesprächs zwischen Egmont und Alba (Egmont).

c) Tematy do piśm. egzaminu dojrzałości.

- a) *Tłómaczenie z polskiego na łacińskie*: Próchn. ówicz. na VII. i VIII. kl. ustęp 153. „Trzej przyjaciele.“
- b) *Tłómaczenie z łacińskiego na polskie*: Verg. Aen. VIII. 26—65.
- c) *Tłómaczenie z greckiego*: Plato Phædo c. 66 E: καὶ ὁ κρείττονι ὅτι ἐν εὐσχημίᾳ καὶ τελευτᾷ.
- d) *Z języka polskiego*: Wpływ klimatu na umysłowy rozwój narodów (z przytoczeniem przykładów z historii powszechnej.)
- e) *Z języka niemieckiego*: Einfluss der Griechen auf die Bildung der übrigen Völker.
- f) *Z matematyki*:
 - 1) Promień większej podstawy stożka ściętego $R=5$, mniejszy $r=3$, wysokość $h=6$. Przekrojem równoległym do podstawy podzielić ostrokąt ścięty na dwie równe części. W ja-

kiej odległości od dólnej podstawy należy poprowadzić przekrój i jak wielki będzie promień przecięcia?

$$2) \quad 4 \left(\frac{1}{x} \right) \frac{2}{y} = 11 \left(\frac{1}{x} \right) \frac{1}{y} - 6$$

$$y = 2 - \log x$$

- 3) Rentę obliczoną na lat 20 po 800 złr. zamienić na inną po 1000 złr. rocznie. Jak długo ta ostatnia będzie wypłacaną przy stopie procentowej po 4?

V_x

Zbiory naukowe.

Ważniejszy nabytek w r. 1888:

- a) do biblioteki nauczycielskiej: Konferencye i nauki rekol. ks. Załęskiego. — Celowość w naturze ks. Morawskiego. — St. Hedwigs Blatt dwa ty. (dar ks. Cetnarskiego). — Historia towarzystw tajnych ks. Załęskiego. — Darwinizm wobec rozumu, ks. Zaborskiego. — Friedländer, 3 ty. Sittengeschichte der Römer. — Zingerle, philol. Abhandlungen. — Gitlbauer, philolog. Streifzüge. — Majerski, stosunki relig. Greków. — Majerski, życie domowe Greków. — Czyczkiewicz, życie rodzinne Rzymian. — Eckstein, lat. gr. Unterricht von Schrader. — B. Hoffa, röm. Alterthümer. — Tego samego, gr. Althümer. — Socrates, von Ogórek. — Wydania klasyków łac. i greck. Tempus (dar). — Kraszewski, komedye Plauta. — Plüss, Vergil und die epische Kunst. — Horatius, von Kiessling. — Weber, lat. Elementargrammatik. — Pauly, Principien der Sprachgeschichte. — Hartel, Grammatik des homer. und herod. Dialectes. —

Gawalewicz, nowele i obrazki. — Pamiętnik słuchaczy uniwersytetu Jagiellońskiego. — Pilat, pamiętnik tow. lit. we Lwowie. — Chmielowski, zarys biogr. literacki. — Tego samego, zarys literatury polskiej. — Tego samego, Nasi powieściopisarze. — Euz. Słowacki, dzieła 4 ty. — Goszczyński, dzieła. — Gawalewicz, szkice literackie. — Koźmian, pisma prozą. — Tarnowski, Rzewuski. — Dante, boska komedia. — Chmielowski, Kraśzewski. — Tarnowski, z wakacyj. — Mickiewicz, dzieła 4 tom. (dar Akademii). — Gąsiorowski, A. Mickiewicz. — Gogola, powieści muiejsze. — Szewczenko, Sowińskiego. — Dzieła Szujskiego. — Sienkiewicz, Wołodyjowski. — Kalinka, sejm czteroletni. — Krek, Einleitung in die slav. Literaturgeschichte. — Meyer, Indogermanische Mythen 2 ty. — Schubert, Stoff zu deutsch. Aufsätzen. — Weygand, Wörterbuch deutscher Synonimen 3 ty. — Zipper, deutsch. Literaturgeschichte. — Jung, Wissen der Gegenwart 6 tom. — Volmer, Mythologie aller Völker. — Barącz, archiwum Dominikańskie. — Puławski, szkice historyczne. — Sucher, Geschichtskarte Oest.-Ungarns. — Rutowski, rocznik statystyczny. — Ebers, Egipten. — Bodzantowicz, „zawsze oni“ (z czasów Kościuszki). — Dunin, Rumunia. — Dr. A. I., Opowiadanie historyczne Ser. VI. — Bronikowski, Olgierd i Olga. — Stadnicki, synowie Gedymina. — Tyczyński, wizerunki polskie. — Scherr, charaktery osób histor. — Stadnicki, Olgierd i Kiejstut. — Stadnicki, Herman i jego dwór. — Wodzicki, pamiętniki. — Schwippel, höheres Unterrichtswesen Oesterreichs. — Weber, Weltgeschichte 2 ty. — Mochnacki, powstanie narodu polskiego. — Szczepanowski, nędza Galicyi w cyfrach. — Łętowski, nowocześni bohaterowie. — Supan, Grundzüge phys. Erdkunde. — Morawski, dzieje narodu polskiego. 6 t. — Guthe Wagner, Erdkunde 2 ty. — Peschel, odkrycia

geograficzne. — Walentin, Beispiele aus d. Arithmetik. — Schwarz, die Elektrizität. — Atlas zoologiczny Komnickiego. — Daniel, zasady fizyki. — Baranowski, pedagogika i dydaktyka. — Grünhagen, Physiologie J. B. — Dygasiński, zjawiska psychologii.

- b) Do biblioteki dla młodzieży: Mickiewicza poezye 5 egz. — M. Reyd, zima pośród lodów. — Zathej, młodość Zaleskiego. — Stanley, wyprawa do Afryki. — Verne, Robin d. Sieger. — Verne, ein Lotterieloos. — V. Meth, Sandorf. — Buetley, czary w krainie wiedzy. — Strojnowski, ziemia i jej mieszkańcy II. — Kuliczkowski, zarys literatury polsk. (2 egz.) — Majerski, stosunki relig. i życie domowe Greków (pr. 5 egz.) — Czyczkiewicz, życie rod. Rzymian 5 egz. — Nowosielski, Skarbiec polski. — Kutzner, geogr. Bilder. — Ed. de Amicis, serce. — Słowacki, dzieła 3 egz. — Krasiński, pisma. — Ziemia, młodość Mickiewicza. — Chmielowski, Mickiewicz. — Chmielowski, kobiety. — Chmielowski, zarys literatury polsk. — Chmielowski, nasi powieściopisarze. — Universum, Speermann. — Złota przędza IV. — Chęciński, po szkolnym roku. — M. Reyd, na spodzie okrętu. — Edwards, 1000 mil na falach Nilu. — Verne, fantazyja Dr. Ox. — Lebrun, podróż do Abyssynii. — Triplin, podróż przez Saharę. — Szymanowski, rozbitki na Spicbergu. — Stanley, jak odszukałem Livingstona. — Kaczkowski, Anuncyata. — Wiwia perpetua, pow. 3. wieku. — Kalista, obraz hist. — Bernatowicz, Pojata. — Eudoksya, pow. z 5 w. — Chomętowski, przygody M. Lubomirskiego. — Osadnicy kanadyjscy. — Kraszewski, król w Nieświeżu. — Odyniec, listy z podróży. — Groner, Heldenthaten unserer Vorfahren. — Zohrer, der letzte Ritter. — Tatomir, król

Kazimierz i Wierzynek. — Zipper, deutsche Litteraturgeschichte. — Porańska, w imię koleżeństwa. — Græsers deutsche Classiker.

- c) Z kart nabyto w r. 1888: Letoszka astr. geogr. Tableau i tegoż metereolog. Tableau, Arendts Nederland und Belgien, i Oest. Monarchie sammt Bosnien.
- d) Do gabinetu przyrodniczego sprawiono: mikroskop.
- e) „ „ fizykalnego: maszynę Holza, Metronom Melzla, Deklinatorium i Inklinatorium i różne chemikalia.
- f) Książek szkolnych, które wypożyczają się ubogim uczniom i które bądź zakupnem, bądź darami uczniów się uzupełniają, posiada zakład nad 1000. Tym księgozbiorem zawiaduje pr. Znamirowski Franciszek.
- g) Gimnazyum prenumeruje czasopisma: Min.-Verordnungs-Blatt. — Gymn. Zeitschrift. — Gazeta lwowska. — Ateneum. — Biblioteka warszawska. — Archiv für slav. Philologie. — Przewodnik bibliograficzny. — Przegląd powszechny. — Przyrodnik. — Wszechświat. — Przewodnik gimnastyczny. — Muzeum. — Kwartalnik; — a dla bibl. uczniów: Miesięcznik ochrony zwierząt. — Przyjaciel dzieci. — Wieczory rodzinne. —

VI.

Wynik egzaminu dojrzałości.

Uczniów publicznych VIII. kl. zgłosiło się do egzaminu dojrzałości	39
„ prywatnych	2
Eksternista	1
Z tych uznano za dojrzałych z odznaczeniem	7
„ „ „ dojrzałych	35

Wykaz imienny dojrzałych abiturientów:

1. Cieplik Włodzimierz	19. Marek Jan
2. Dobrzyński Kazimierz	20. Midowicz Kazimierz (z odzn.)
3. Durkot Jan	21. Nowacki Józef
4. Durkot Włodzimierz	22. Nowotny Stanisław
5. Friedberg Eugeniusz	23. Oleszkowicz Ludwik (z odzn.)
6. Głuszkiewicz Włodzimierz	24. Pelczar Michał
7. Godfrejow Stefan	25. Puza Marceli
8. Goldberg Hermann	26. Sękowski Antoni (z odzn.)
9. Gorczyca Antoni (z odznac.)	27. Sienkiewicz Witold (z odzu.)
10. Grygiel Jan	28. Sieradzki Włodzimierz (z od.)
11. Hodorski Piotr (z odznac.)	29. Sołtysik Mieczysław
12. Karciński Leon	30. Styś Franciszek
13. Karpiński Franciszek	31. Święch Franciszek
14. Konopiński Tadeusz	32. Sznajder Jan
15. Kopera Ignacy	33. Trznadel Franciszek
16. Kopera Władysław	34. Tokarski Michał
17. Lesikowski Jan	35. Walczewski Juliusz
18. Macudziński Kazimierz	36. Wittig Witold

37. Wronka Julian	40. Heumann Henryk (prywat.)
38. Zawisza Józef	41. Różycki Leon (prywatysta)
39. Ziemia Franciszek	42. Szafrński Edward (ekster.)

Z abiturientów uwolnionych od egzaminu z historii było 11
 „ „ „ z fizyki „ 8

Z 42 abiturientów udaje się:

na teologię	15
„ wydział prawniczy	14
„ „ filozoficzny	2
„ „ medyczny	4
do akademii górniczej	3
„ wojska	2
„ kolei	1
urzędnikiem kolei jest już	1 (ekst.)

Abiturientów uczęszczających do tut. gimnaz. od kl. I. było 27

„ „ „ „ II. „	1
„ „ „ „ III. „	1
„ „ „ „ IV. „	3
„ „ „ „ V. „	1
„ „ „ „ VI. „	3
„ „ „ „ VII. „	2
„ „ „ „ VIII. „	3

VII.

Statystyka uczniów

A] Wynik klasyfikacji.

w klasie	Uczniów publicznych		Z tych otrzymało stopień				Pozwolono poprawić egzamin	Nieklasyfikowano
	z początk. roku szkolnego	z końcem	celujący	pierwszy	drugi	trzeci		
Ia.	55	49	2	27	6	4	10	—
Ib.	49	46	1	26	3	4	12	—
IIa.	34	32	2	22	1	1	6	—
IIb.	35	34	1	21	2	3	7	—
IIIa.	43	37	2	22	4	3	6	—
IIIb.	33	30	4	21	1	—	4	—
IV.	54	52	2	35	4	2	9	—
V.	43	39	2	27	1	—	9	—
VI.	37	34	3	15	3	1	9	3
VII.	28	28	1	25	—	—	1	1
VIII.	39	39	7	32	—	—	—	—
Razem	450	420	27	273	25	18	73	4
P R Y W A T Y Ś C I								
	2	2	—	—	—	—	2	—
Razem	452	422	—	—	—	—	75	—
U W A G A :								
Wystąpiło w I. półroczu 12 — w II. półroczu 25								
Przybyło w II. półroczu 7.								

B) co do miejsca pobytu rodziców.

Z miasta Jasła było uczniów	82
„ powiatu Jasielskiego	120
„ „ „ prywatysta	1
„ „ Krośnieńskiego	74
„ „ Gorlickiego	61
„ dalszych powiatów	80
obcokrajowców	1
prywatysta	1

C) co do wyznania religijnego.

Uczniów wyznania rzymsko katolickiego było	359
„ „ grecko katolickiego „	40
„ „ mojżeszowego „	21

D) co do frekwencyi na przedmioty nadobowiązkowe.

Na naukę języka ruskiego uczęszczało	62
„ „ „ francuskiego „	49
„ „ historii krajowej „	233
„ „ kaligrafii „	56
„ „ gimnastyki „	255

E) wiek uczniów klasy I i VIII.

K L A S A I.

Ucz. liczących lat 11 było 13	Ucz. liczących lat 16 było 2
„ „ „ 12 „ 26	„ „ „ 17 „ 3
„ „ „ 13 „ 26	„ „ „ 18 „ 1
„ „ „ 14 „ 13	„ „ „ 22 „ 1
„ „ „ 15 „ 10	

KLASA VIII.

Ucz. liczących lat 16 było	1	Ucz. liczących lat 20 było	6
" " " 17 "	7	" " " 21 "	4
" " " 18 "	6	" " " 22 "	2
	[pr. 1	" " " 23 "	3
" " " 19 "	9	" " " 25 "	1
	[pr. 1	" " " 29 "	(eks.)1

F) egzamin poprawczy z r. 1887.

Przeznaczonych do egzaminu poprawczego	65
Z tych otrzymało promocyę	61
" nie złożyło egzaminu	4

G) opłata szkolna wynosiła:

w I. półroczu b. r.	3157 ⁵⁰
" II. " "	2235 ⁰⁰
	<hr/>
Razem	5392 ⁵⁰
Zapłaciło opłatę szkolną w I. półroczu b. r.	200 ^{1/2}
Uwolnionych od opłaty " " było	245
Zapłaciło opłatę szkolną w II. półroczu b. r.	145
Uwolnionych od opłaty " " było	252
Nadto zapłaciło w I. półr. za II. półr. r. 1887	12
" " w II. półr. za I. półr. r. 1888	2
Taksy wpisowe wynosiły	222 ⁶⁰
Datki dobrowolne	458 ⁰⁰
Stypendystów było	5
(1 z funduszu Głowińskiego 157 zł. 50 ct., — 1 z funduszu ks. Popkiewiczza 100 zł., — 1 z funduszu Radywińskiej 60 zł., — 1 z funduszu ks. Pniewskiego 100 zł., — 1 z funduszków skarbowych karnych 100 zł.)	
Kwota stypendyjna wynosiła	517 ⁵⁰

VIII.

Klasyfikacya uczniów

za II. półrocze 1888

(Czcionki odmienne oznaczają postęp celujący.)

Klasa Ia.

1. Cebula Józef	15. Salamon Onisym
2. Chmielewski Bolesław	16. Służewski Jan
3. Gwoździański Ignacy	17. Stefanik Stanisław
4. Kluczyński Mieczysław	18. Szewczyk Józef
5. Konopacki Karol	19. Szuba Bronisław
6. Krzanowicz Mieczysław	20. Topolski Tomasz
7. Laub Mojżesz	21. Turek Mateusz
8. Mruczek Paweł	22. Tychanicz Bazyli
9. Niepokóy Jan	23. Wachal Czesław
10. Ossowski Bronisław	24. Weiss Leopold
11. Piękoś Aleksander	25. Welfeld Józef
12. Piotrowski Tomasz	26. Wildt Julian
13. Pola Paweł	27. Wojdyła Wojciech
14. Rosół Michał	28. Wójtowicz Miron
	29. Zuzak Franciszek.

Klasa Ib.

1. Adamski Jan	4. Berger Stanisław
2. Andruszewski Jan	5. Chylak Michał
3. Bemben Konstanty	6. Chylak Włodzimierz

7. Dembiczak Stanisław	17. Kozłowski Karol
8. Dobrowolski Wojciech	18. Kurecki Piotr
9. Drozdowicz Marcin	19. Kusajła Teodor
10. Fajrych Włodzimierz	20. Majewicz Adolf
11. Gabryel Ksawery	21. Mally Kamil
12. Gogola Ignacy	22. Matuszewski Stanisław
13. Grabczyński Stefan	23. Midowicz Ludwik
14. Grodzicki Kazimierz	24. Pankiewicz Franciszek
15. Kobak Józef	25. Pawłowski Feliks
16. Kozieł Jan	26. Szurek Jan
27. Zajdel Franciszek.	

Klasa IIa.

1. Ciołkosz Kasper	13. Kruczkowski August
2. Erban Władysław	14. Krzanowski Franciszek
3. Fuk Jakób	15. Kulczycki Kazimierz
4. Grzybała Piotr	16. Pepera Wojciech
5. Heumann Stanisław	17. Piestrak Mieczysław
6. Kalisz Jan	18. Potyrała Jan
7. Kałużniacki Romau	19. Przybylski Stanisław
8. Karpiński Zygmunt	20. Radomski Henryk
9. Konieczny Władysław	21. Skórski Włodzimierz
10. Konstantynowicz Jan	22. Tomasik Jan
11. Kranz Leser	23. Zajdel Józef
12. Krogulecki Roman	24. Matusz Józef.

Klasa IIb.

1. Dobek Michał	12. Pudelko Wojciech
2. Durkot Aleksander	13. Romański Józef
3. Farkas Stanisław	14. Rozpond Jan
4. Herz Adam	15. Rydzaj Michał
5. Jaworski Stanisław	16. Sawczak Jan
6. Kluz Józef	17. Schmindling Adolf
7. Kruszyna Leon	18. Støger Eugeniusz
8. Niezgoda Piotr	19. Welfeld Alojzy
9. Paczosa Franciszek	20. Welfeld Fischek
10. Pietruszka Franciszek	21. Wójcik Wojciech
11. Pruchnik Józef	22. Źelem Piotr.

Klasa IIIa.

1. Benesz Gustaw	13. Mokry Julian
2. Bochniewicz Jan	14. Mytkowicz Andrzej
3. Bochniewicz Józef	15. Rząca Józef
4. Garbacki Teofil	16. Rzonca Zygmunt
5. Gutwiński Kazimierz	17. Szymański Stanisła
6. Horowicz Stanisław	18. Wałęga Stanisław
7. Kaczmarczyk Aleksander	19. Węgrzynowicz Józ
8. Kopyściański Eugeniusz	20. Wilusz Jan
9. Kozłowski Ludwik	21. Winnicki Wincenty
10. Krementowski Józef	22. Wojnar Kaspeł
11. Matuszewski Michał	23. Zawada Bronisław
12. Miętus Antoni	24. Zawiliński Alfred.

Klasa IIIb.

1. Augustyn Stanisław	13. Prochaska Eugeniusz
2. Cetnarowicz Jan	14. Russyniak Zenon
3. Feliks Wojciech	15. Sienkiewicz Bronis.
4. Kolbusz Józef	16. Sieradzki Stanisław
5. Kowalski Jan	17. Syrek Józef
6. Litarowicz Józef	18. Szczepanik Jan
7. Loret Eugeniusz	19. Szurek Józef
8. Łaskiewicz Stanisław	20. Turkiewicz Władysław
9. Malicki Mieczysław	21. Urbanek Jan
10. Nawrocki Szymon	22. Walewski Adam
11. Nowiński Józef	23. Wobr Wilhelm
12. Peszyński Stanisław	24. Wronka Marian
	25. Wronka Tadeusz.

Klasa IV.

1. Belczyk Roman	14. Kielar Jan
2. Chrząszcz Jakób	15. Kulczycki Seweryn
3. Chylak Anatoli	16. Laskowski Mieczysław
4. Drószcz Karol	17. Łaskawski Marcelli
5. Dukiet Józef	18. Małecki Tadeusz
6. Dutkowski Kazimierz	19. Mikrut Leopold
7. Feleniczak Mikołaj	20. Moskal Władysław
8. Głodziński Julian	21. Pawłowski Dominik
9. Graczyński Stefan	22. Pelczar Józef
10. Heitzmann Henryk	23. Piestrak Józef
11. Jarocho Jan	24. Salamon Leon
12. Kałużniacki Eustachy	25. Salamon Spirydion
13. Kaczkowski Mojżesz	26. Sienicki Franciszek

27. Stepck Paweł	32. Wachal Fortunat
28. Szulc Kazimierz	33. Węgrzynowicz Jan
29. Tarsa Jakób	34. Wolański Stanisław
30. Tieger Salomon	35. Wolski Jan
31. Tulecki Józef	36. Zawisza Kazimierz
37. Zosel Wilold.

Klasa V.

1. Benesz Stanisław	15. Macudziński Stanisław
2. Fiszer Władysław	16. Majewicz Jan
3. Gabryszewski Włodzimierz	17. Patla Michał
4. Gawroński Wojciech	18. Pelc Feliks
5. Herz Bronisław	19. Rogulski Józef
6. Janowski Adam	20. Sękowski Jan
7. Kafel Władysław	21. Socha Ignacy
8. Kielar Piotr	22. Stanula Jan
9. Kołeczek Ignacy	23. Styś Piotr
10. Kwarciany Jakób	24. Szafran Łucyan
11. Laskowski Konstanty	25. Szurek Franciszek
12. Litwiniszyn Stanisław	26. Urbanek Józef
13. Łach Józef	27. Wasylczak Eudokim
14. Łagoński Tadeusz	28. Wędrychowicz Michał
29. Wiejowski Jan.

Klasa VI.

1. Borejko Józef	4. Droba Stanisław
2. Chylak Ignacy	5. Dudek Ignacy
3. Czarniański Miron	6. Ekiert Stanisław

7. Graczyński Stanisław	13. Majewski Antoni
8. Jagielski Franciszek	14. Meth Józef
9. Jarek Stanisław	15. Mokry Maryan
10. Kapellner Maksymilian	16. Nartowski Mieczysław
11. Kolek Wincenty	17. Niepokoy Stanisław
12. Krischner Teodor	18. Szostkiewicz Kazim.

Klasa VII.

1. Bochowiec Stanisław	14. Miętus Leon
2. Durkot Anatoli	15. Pelczar Józef
3. Ekiert Antoni	16. Pilat Franciszek
4. Gonet Michał	17. Pretorius Józef
5. Grzywa Józef	18. Przybyło Szymon
6. Hawryszo Emil	19. Rymar Antoni
7. Jurczakiewicz Michał	20. Skowron Jakób
8. Karabiński Edmund	21. Smulowicz Dawid
9. Karpiński Adam	22. Stapiński Jan
10. Kędzior Franciszek	23. Węgrzyn Antoni
11. Knap Stanisław	24. Wiśniewski Karol
12. Kosztyla Andrzej	25. Zajchowski Antoni
13. Krawczyk Michał	26. Zaykowski Kazimierz.

IX.

Do Rodziców i Opiekunów.

Wpisy uczniów na rok szkolny 1889 odbędą się dnia 30 i 31 sierpnia. Późniejsze zgłoszenie się do zapisu tylko wyjątkowo uwzględnionem być może.

Uczniowie wszyscy mają się zgłaszać osobiście w towarzystwie rodziców lub opiekunów i przedłożyć świadectwo szkolne z ostatniego półrocza i wypełnić w 1 egzemplarzu rodowód.

Uczniowie zaś nowo wstępujący do kl. I lub z innych gimnazyów przychodzący, mają oprócz tego przedłożyć metrykę chrztu i potwierdzenie dyrekcji zakładu, gdzie przedtem naukę pobierali, że można ich przyjąć do innego zakładu.

Każdy uczeń jest obowiązany złożyć przy wpisie 1 złr. na środki naukowe; każdy nowy wstępujący oprócz tego takse wstępną w kwocie 2 złr. 10 cent.

Opłata szkolna wynosi 15 złr., i ma być złożona w pierwszych sześciu tygodniach półrocza,

Uczniom nie wolno mieszkać gdzieindziej jak tylko tam, gdzie dyrekcya pozwoli, przeto zechcą się rodzice lub opiekunowie dowiedzieć poprzednio w dyrekcji, czy miejsce, gdzie ucznia umieścić chcą, nie należy do zabronionych.

Rodzice, opiekunowie i nadzory domowe, powinni często dowiadywać się o postępie i zachowaniu swych uczniów. Wiadomości odnośnych udzieli Dyrektor lub profesorowie co niedzielę o godz. 9—10.

Egzamina wstępne do klasy I, odbędą się dnia 1 września, a egzamina wstępne do klas wyższych, jako też egzamina poprawcze dnia 2 i 3 września:

Nabożeństwo wstępne odprawi się dnia 3 września, po czym dnia 4 września rozpocznie się regularna nauka szkolna.

Klemens Sienkiewicz,
Dyrektor.

PEDAG. BIRL. WOJEW.
W KRAKOWIE

60

Spr. 52